

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2014

Šárka Martinovičová

ŠÁRKA MARTINOVIČOVÁ: VÝVOJ HODNOTOVÉ ORIENTACE STŘEDOŠKOLSKÉ MLÁDEŽE
2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PSYCHOLOGIE

**VÝVOJ HODNOTOVÉ ORIENTACE STŘEDOŠKOLSKÉ
MLÁDEŽE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Šárka Martinovičová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor AJ-OV

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Pavel Prunner, CSc.

Plzeň, 2014

Západočeská univerzita v Plzni Studijní program: Učitelství pro základní školy

Fakulta pedagogická

Akademický rok: 2012/2013

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

MARTINOVIČOVÁ Šárka Dr. J. Fífky 332, Strakonice - Strakonice I P11N0309P

PŘEDKLÁDÁ: ADRESA OSOBNÍ ČÍSLO

Obor/komb.: AJ-OV (AJ-OV)

Forma: Prezenční

Vývoj hodnotové orientace středoškolské mládeže

Development of the teenagers value orientation

Doc. PhDr. Pavel Prunner, CSc. - KPF

Studium odborné literatury na téma hodnotová orientace mládeže.

Sběr dat týkající se trávení volného času mládeže a její orientace na duchovní hodnoty pomocí pozorování, diskuze, rozhovoru a dotazníku pro studenty.

Vyhodnocení změn v hodnotách teenagerů na základě provedené literární rešerše a terénního výzkumu na střední škole.

Využití získaných informací k hlubšímu poznání studentů pro budoucí spolupráci ve školním i mimoškolním prostředí.

ČÁP, JAN. Rozvíjení osobnosti a způsobu výchovy. Praha: ISV, 1996

HORÁK, JOSEF. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec: TU, 1997

KUČEROVÁ, STANISLAVA. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov: ManaCon, 1996

PELCOVÁ, NADĚŽDA. Hodnoty a vzdělání. Praha: Pedagogická fakulta, 1997

PRUNNER, PAVEL. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002

PALOUŠ, RADIM. Čas výchovy. Řím

TÉMA ČESKY:

NÁZEV ANGLICKY:

VEDOUCÍ PRÁCE:

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Podpis studenta:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Datum:

(c) IS/STAG , Portál - Podklad kvalifikační práce, P11N0309P , 25.06.2013 18:50

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 22. 6. 2014

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Pavlovi Prunnerovi, CSc. za podnětné rady při tvorbě diplomové práce. Dále děkuji svým kolegům ze Střední školy veřejnoprávní Trivis Vodňany za pomoc při sběru dat důležitých pro zpracování diplomové práce.

METODY

Přímé metody

- **pozorování** - pozorování bude nejprve zaměřeno na celý třídní kolektiv, z něhož se po určité době vyvine pozorování vytipovaných jedinců
- **diskuze** - na základě vyplnění dotazníku proběhne hromadná diskuze se žáky na téma šikana, kriminalita mládeže ve spojitosti s duchovními hodnotami mládeže, kdy se jednotlivci budou moci vyjádřit k dané problematice
- **brainstorming** - stávající situace ve třídním kolektivu X představy o ideálním klima třídy
- **rozhovor** - rozhovor bude probíhat jak na téma hodnotové orientace mládeže

Nepřímé metody

- **dotazník pro studenty**
- **myšlenková mapa** -žáci budou mít více prostoru na promyšlení a hlubší zamyšlení se nad duchovními hodnotami mládeže, a mohou tvůrčím způsobem vyjádřit své názory a postřehy. Cílem je získat od žáků promyšlenější názor na danou problematiku.
- **didaktická hra** - „Charta třídy“, „Bombardování chválou“

Obsah:

1. ÚVOD

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Lidské vztahy

2.1.1 Vztah učitel – žák

2.2 Hodnotová orientace

2.2.1 Pojem hodnota

2.2.2 Hodnoty a hodnotová struktura ve společensko-vědním výzkumu

2.2.2.1 Hodnoty společnosti a jedince

2.2.2.2 Vzory vládnoucích skupin

2.2.3 Různé pohledy na hodnoty

2.2.3.1 Srovnání hodnotových systémů

2.2.4 Pedagogický přístup k problematice hodnot

2.2.5 Psychologický přístup k problematice hodnot

2.2.6 Význam hodnot

2.2.7 Vztahy hodnot

2.2.7.1 Vztah hodnoty – potřeby

2.2.7.2 Vztah hodnoty – postoje

2.2.7.3 Vztah hodnoty – zájmy

2.2.8 Hodnotová struktura

2.2.9 Síla vlivu skupiny

2.2.10 Shrnutí poznatků o hodnotách

2.3 Hodnoty a výchova

2.3.1 Výchova mládeže

2.3.2 Cíle mravní výchovy

2.4 Metody k získávání hodnot

2.5 Morální vědomí v diskuzi

2.6 Jak upevnit hodnoty mládeže

2.6.1 Náplň volného času dospívajících

2.6.1.1 Volný čas

2.6.1.2 Závislosti

2.6.1.3 Média

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metody výzkumu hodnotových orientací mládeže

3.1.1 Pozorování

3.1.2 Dotazník

3.2 Cíle výzkumu

3.3 Charakteristika výzkumu

3.4 Tabulky, grafy a analýzy zkoumaných otázek

4. ZÁVĚR

5. SEZNAM LITERATURY

6. PŘÍLOHY

Radim Palouš: „Výchova je novou nadějí, že se lidstvo obrátí ke svým povinnostem a k pravé lidské poctivosti.“

1. ÚVOD

V dnešní době často vidíme a slyšíme, že lidé jsou k sobě bezohlední a zlí, nedodržují pravidla, a slovo morálka jim mnoho neříká. Tato bezohlednost se však neprojevuje pouze v mezilidských vztazích u mládeže, ale v celé společnosti.

Jedním z aktuálních problémů společenskovo-vedního výzkumu je problematika hodnot a hodnotových orientací. Hodnotová struktura se stala jedním z důležitých činitelů reálného života jedinců. Přístupy v jednotlivých společensko-vedních oborech se značně liší a neexistuje jedna definice hodnot.

Cílem této práce je jednak teoretická analýza pojmů „hodnota“ a „hodnotová orientace mládeže“, ale i analýza dalších pojmů souvisejících s těmito termíny (např. vztah hodnotové struktury k životním cílům). Dalším cílem je přispět k popisu a k objasnění profilu hodnotové orientace mládeže. Sledovat vazby hodnotové struktury k osobním charakteristikám jedinců. A v neposlední řadě sledovat, zda sociální role ovlivňují hodnotovou orientaci a do jaké míry tato hodnotová orientace ovlivňuje sociální aktivity mládeže.

Řešení tohoto cíle vychází z předpokladu, že k vytváření hodnotového systému dochází jak ve výchovně vzdělávacích institucích (ve škole), tak i mimo ně (v rodině). Realizace zadaných cílů se opírá o předpoklad, že výchovně vzdělávací proces spolu s rodinou se podílí na zformování základu vlastního hodnotového systému člověka.

Práce si neklade za cíl podat ucelený pohled v celé oblasti řešené problematiky. Oblast hodnot je svojí podstatou velice složitá, proto se autorka zabývá pouze tématy spojenými s další možností využití v průběhu výchovně vzdělávací činnosti na střední škole, kde autorka působí jako učitelka.

Jaký je vlastně rozdíl mezi výchovou a vzděláváním, a co naopak mají společného?

Ve vzdělávání člověka jde o získávání znalostí v jednotlivých zdatnostech, jako jsou vědomosti a dovednosti. Co se týká výchovy, jde o změnu vychovávaného. Správná je samozřejmě snaha, aby výchova postihla celého člověka, jak ono partikulární výchovné působení, tak i výchovu lidské podstaty.

Možná, že si můžeme klást otázku, zda máme vůbec právo zasahovat do života a hodnot jinému. Zda máme ty správné metody a názory, kterými chceme vychovávaného ovlivnit. Zda smíme ovlivňovat budoucnost dětí a tím následně i svět. Tento rozpor si však vychovatel musí vyřešit ve svém svědomí. Pokud bude vychovávat dle svého nejlepšího svědomí a dle základních mravních a hodnotových nároků, bude mít odborné znalosti a metodické schopnosti, pak by zde měla být záruka, že se z vychovávaného stane dobrý člověk s osvojením základních mravních a morálních hodnot.

Jistě, každý z nás se může pokusit o změnu, ale jak jsem popsala výše, cesta k ní není mnohdy jednoduchá. A proto se jako pedagog mohu snažit vychovávanému v jeho spletité cestě životem pomoci. Pokud mladý člověk ještě neobjevil svůj vlastní směr v životě, můžeme mu pomoci tím, že budeme jeho rozum a vůli postupně formovat. „Teprve potom se učitelská živnost rozpadá na dva úkoly: na pěstování rozumu a pěstování vůle, na vzdělání a výchovu.“¹

¹ Palouš, R. Čas výchovy. Praha: SPN 1991

2. TEORETICKÁ ČÁST

Učitel a žák jsou nejbližší účastníci výchovy a výuky. Záměrně zmiňuji i výchovu, protože si myslím, že by měly být obě složky propojeny. Pokud budeme ve školách, či jiných výchovných ústavech pouze vyučovat, nebude naše působení na žáky celkové, což by byla velká škoda. Z druhé strany pokud budeme ve škole jen vychovávat, mohla by se výchova stát pouhým prázdným mentorováním. Nechceme být přece obklopani lidmi, kteří sice mají široké znalosti, ale co se týká jejich lidskosti a schopnosti bytí ve společnosti, mají zde velké mezery. Je zde však ještě další pohled: „Lze však snadno vyučovat, avšak nevychovávat a nevzdělávat. To je zvláště velkým pokušením pro učitele, který dobu, v níž žije, a společnost, jejíž je součástí, nepovažuje za svou.“² Doufejme, že tento druh strachu a lhostejnosti, jak jej popsala N. Pelcová, se mezi učiteli a vychovateli nebude často objevovat. Pak bychom se totiž se šikanujícími teenagery a kriminálními činy mladých lidí jistě setkávali ještě častěji než dnes.

Často se však podceňují vztahy mezi pedagogy a studenty. Učitelé by měli jednat se žáky jako s partnery a udržovat ovzduší důvěry mezi žáky a pedagogy, tím je nejen podpořena autorita učitele, ale také důvěra v něj. V neposlední řadě by se měl učitel alespoň pokusit rozvíjet a formovat hodnotovou orientaci mládeže, pomoci při sebepoznávání mladých lidí nebo při stanovování životních cílů

² Pelcová, N. Vzorce lidství. Praha: IVS 2001, str. 142

2.1 Lidské vztahy

2.1.1 Vztah učitel - dítě

Výchova je působení jednoho člověka na druhého. Aby bylo dosaženo kýžených cílů, je nutné udržovat a pěstovat mezi zúčastněnými skupinami dobré vztahy. „V životním vztahu se člověk nechová k neutrálnímu předmětu, nýbrž zakouší jeho původní tlak a podporu, vnitřní blízkost a cizost. Proto se životní vztah nezakládá jen na poznání, nýbrž právě původně na prociťování, chtění, a stojí vně každé čisté reflexe, vždy už v původním vztahu k mé totální existenci. Přitom, když je naše vlastní existence podporována nebo potlačována, pociťujeme přátelství nebo nepřátelství.“³ Vztahy mezi vychovatelem a vychovávaným jsou ještě důležitější a citlivější otázkou než v jiných společenských skupinách. Je to z toho důvodu, že jeden na druhého se snaží výchovně působit a dosáhnout společných cílů. Lidské vztahy budou ovlivňovat společnou komunikaci, náladu ve vztahu, entuziasmus či naopak znechucení při spolupráci.

V neposlední řadě je však velice důležitá i spolupráce rodičů s učiteli a dětmi. Rodinné hodnoty byly každému z nás vštípeny, ať chceme nebo ne. Každý z nás by jistě dokázal vyjmenovat hodnoty, které byly a jsou v naší rodině považovány za nedotknutelné. A z toho by také měl správný pedagog vycházet. Pozitivně zaměřené hodnoty můžeme dál rozvíjet. Pokud ale rozpoznáme, že základem některých negativních hodnot je právě rodina, měli bychom být velice opatrní a při formování takového mladého člověka postupovat obzvláště citlivě.

Pak je jistě ku prospěchu věci, když si osvojíme pojem „**soucítění**“. Aby vztahy i v těchto případech fungovaly, je jistě nutné se vcítit do osoby vychovávaného. Teď záměrně mluvím o vychovávaném, protože si lze jen těžko představit, že by to bylo naopak a žák by se například vcíťoval do učitele. Co se ale týká soucítění jakožto chápání žáka, je to důležitá složka výchovy. Každý se občas ocitne ve složité situaci, kterou jen těžko

³ Pelcová, N. Vzorce lidství. Praha: IVS 2001, str. 100

vyřešíme (handicap, úmrtí blízkého, neznámé prostředí...). Můžeme však pomocí „**vcítění se**“ do druhého spoluprožívat bolest nebo i radost. Soucítit mohu tím spíše, pokud jsem podobnou situaci už sám prožil. „Vcítění neznamená vtělit se do druhého, ale porozumět mu v jeho jinakosti.“

2.2 Hodnotová orientace

2.2.1 Pojem hodnota

Pojem **hodnota** bývá definován mnoha způsoby. Nejobecněji můžeme říci, že jde o „obecný pojem pro ocenění čehokoli ve smyslu materiálním i duchovním.“⁴ „Respektovaná a univerzálně přijatelná hodnota prospívá jak člověku, který ji uznává, tak lidem, s nimiž v duchu této hodnoty jedná.“⁵

Poznání mravních hodnot pak znamená umět aplikovat mravní znalosti v různých situacích. **Mravní znalosti** jsou informace o pravidlech a normách, informace o tom, co je správné a co není, jinými slovy co je mravní a co nemravní. Faktory, které ovlivňují mravní znalosti, nazýváme **úhly pohledu**. Úhel pohledu je individuální pohled na danou problematiku. K pochopení, proč bychom se měli chovat morálně, nám dopomůže **morální usuzování**. Víme-li, proč se morálně chovat, rozhodujeme se se zřetelem na důsledky našeho chování. Tomu říkáme **morální rozhodování**. A konečně, abychom se mohli morálně chovat a pak i morálně vychovávat, měli bychom si být vědomi svých silných a slabých stránek, to pak nazýváme **sebepoznáním**. K tomuto sebepoznání můžeme snadněji se studenty dojít např. při didaktické hře Bombardování chválou (Příloha č. 1).

Druhy hodnot:

- Sociálně - morální (přátelství, láska)
- poznávací a tvůrčí (vzdělání, zájmy, sport)
- materiální (majetek, vybavení, jídlo)
- Duchovní (četba, hudba)⁶
-

⁴ Ottova všeobecná encyklopedie, 2003, str. 463

⁵ Eyrovi L. a R. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál 2008, str. 12

⁶ Matějček, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2000, str. 142

Další členění podle Carla Ransoma Rogerse:⁷

- operativní (spjaty s biologickými potřebami člověka, jejich dosahování je spojeno s příjemnými pocity, vyjadřují „moudrost těla“ - jídlo, auto, byt)
- objektivní (jsou naučené sociálním prostředím, na cestě k jejich dosažení prožíváme něco nepříjemného - vzdělání, výsledky v práci nebo ve sportu)

U kulturních lidí procentuálně převažují objektivní hodnoty.

V dnešním složitém světě každý člověk usiluje o svoji životní seberealizaci. Hluboce se zamýšlí nad svými životními rozhodnutími. Tato rozhodnutí jsou ovlivňována jak vnějšími okolnostmi, tak i svojí vnitřní stupnicí hodnot, které ten který člověk uznává. Můžeme tedy říci, že celý lidský svět vystupuje jako svět hodnot. Každé lidské rozhodnutí, čin, událost, ale i vztahy mezi lidmi mají určitý smysl a kvalitu hodnoty. Do světa člověka tedy patří nejen jevy a věci, které člověka obklopují, ale také činnosti, kterými člověk svět poznává či přetváří.

Jádrem hodnocení a preference věcí, lidí a činností je určitý hodnotový systém každého člověka. Vnitřní hodnoty člověka jsou různé podle uvědomované důležitosti. Důležitosti jsou tak určitými stupni hodnot. Vnitřní svět člověka je světem hodnot, které uznává a významů, které jim přikládá. Je to svět zkušeností, zážitků a poznání. Svět racionality i iracionality.

⁷ Rogers, C. Způsob bytí. Praha: Portál 1998

2.2.2 Hodnoty a hodnotová struktura ve společensko-vědním výzkumu

2.2.2.1 Hodnoty společnosti a jedince

Člověk si postupně osvojuje svět v procesu svého vývoje a života, a tím získává poznání, které s sebou nese i hodnocení. Poznává hodnotu jevů a předmětů, se kterými se setkává. Poznání umožňuje získání určitých zkušeností a hodnocení mu dává jistou orientaci. Hodnocení zaměřuje aktivitu člověka na to, co je pro něj důležité a rozhodující. Díky tomu si člověk může stanovit cíle, a tím i motivaci chování. V případech, kdy člověk k jevu zaujímá neutrální postoj, k hodnocení nedochází.

„S hodnocením je spojen systém určitých „kritérií“, která se promítají do přisuzování hodnoty. Život člověka v každé společnosti je tak těsně spjat s určitými normami, ideály, hodnotami, které vznikly v průběhu geneze dané společnosti a jsou v řadě případů společensko-historicky determinovány.“⁸

Právě z tohoto důvodu je těžké obecně říci, co je hodnota. Přesto slovo *hodnota* lidé často používají v nejrůznějších souvislostech. Hodnota, jak slovo samotné, tak i jeho význam, se v minulosti vyvíjela, měnila, přeměňovala. Hodnotu používáme ve významu matematickém, ekonomickém, filosofickém, jako společenskou vlastnost, přírodní jev. Hodnoty jsou ale vždy buďto pozitivní, nebo negativní.

Co tedy pro nás znamená hodnota a v jakém významu ji užíváme? Co má vlastně pro člověka hodnotu? A co má hodnotu pro společnost? Peníze? Zdraví? Rodina? Přátelství? Škola? Postavení v kolektivu? Svoboda? Odpověď na takovou otázku je velice složitá, protože systém hodnot společnosti se odráží v hodnotovém systému jednotlivého člena dané společnosti.

Dle Prunera má hodnotový systém společnosti svoji stabilitu a nemění se ze dne na den. Je však i řada hodnot, které bývají v průběhu vývoje společnosti buď negovány, nebo se objevují ve velice pozměněné podobě. Na pozměňování či úplném přetváření hodnot má jistě velký vliv dnešní multimediální virtuální svět, který se více či méně dotýká nás všech. A to především mladých lidí. Přijímají mnohem více informací, než by možná sami chtěli a dokonce než by měli. Tím si mohou utvářet mylné představy jak o fungování světa, společnosti, státu, tak i o hodnotách samotných. Není překvapující, že mladí lidé plní ideálů a snů postupným vývojem ztrácí

⁸ Pruner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 9

jak své naivní ideje, tak i hodnoty. Jak individuální, tak i hodnoty společenské.

Prunner uvádí, že reálná podoba hodnot společnosti existuje v lidských vztazích. Relativní nezávislost hodnot na politickém systému je daná tím, že hodnoty krystalizují i z reálných vztahů osob žijících v konkrétní společnosti. Hodnoty společnosti mohou být jedním z měřítek humánnosti politického systému. Navazuje tak na Lakatoše, který o hodnotách říká, že „v jistém smyslu potvrzují rovnováhu mezi státem a společností, ...stávají se imperativem politického řízení, humanizují je a překonávají určité momenty manipulace a odcizení.“⁹

Každý společenský systém má svůj „hodnotový model“. Má svůj hodnotový model také každý jedinec v tomto státě? Pokud ano, jak dalece se tyto hodnotové modely rozcházejí? A může z toho potom vzniknout fungující stát s fungujícím a sjednoceným společensko-politickým systémem? Mají potom jedinci ještě prostor pro své vlastní hodnoty? Nebo musí přijímat ty obecně dané?

„Hodnoty, které se ve společnosti realizují určitým způsobem, charakterizují společenské zřízení. Hodnoty společnosti jsou stabilizujícím aspektem osobnosti, majícím významný (dlouhodobý, trvalý) vliv na jednání člověka. Hodnoty jsou charakteristika osobnosti, která výraznou měrou zasahuje do konkrétního chování jedince.“¹⁰ F. Adler dokonce považuje hodnoty za jisté vodiče lidského počínání.¹¹

2.2.2.2 Vzory vládnoucí skupiny

Pokud by došlo k maximální shodě hodnotového modelu společnosti se zásadami právního řádu, mohly by se hodnoty stát „subjektivními normami“ a základem jednání lidí v dané společnosti. Tento model je však zcela ideální a idylický. Často totiž ve společnosti dochází o snahu jedinců vytvořit „hodnotové atmosféry“. To znamená o snahu nastolit hodnotových vztahů, které vyhovují ne celé společnosti, ale jen jednotlivci, případně úzké skupině jedinců.

⁹ Lakatoš, M. Úvahy o hodnotách demokracie. Praha 1968, str. 14

¹⁰ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 12

¹¹ Blíže: Aler, F. The Value Concept in Sociology. American Journal of Society, 1956.

Tím samozřejmě vznikají neshody, problémy, podrývání obecně platných vzorů a hodnot. Boří se staré systémy a vznikají nové hodnotové modely. To vede ke zpochybňování jistoty obyvatelstva ve státě, což může vyústit v pocit ohrožení, v nepokoje a boje.

„V každé společnosti se setkáváme se snahou mít určitý vliv na vývoj hodnot. Objevuje se zde snaha hodnoty záměrně stimulovat. ...Každá revoluce sebou přináší nejen změny v politické moci, ale objevuje se zde zároveň i výrazná krize hodnot. Revoluce sebou nepřináší jen změny v politické moci, ale většinou se týkají života všech lidí v dané společnosti.“¹²

Měli bychom si ale uvědomit, že změna hodnot se netýká jen revolucí, které negují demokracii. Změna hodnot a hodnotových struktur se týká i takových revolucí, které směřují k demokracii.¹³

„Výrazné změny ve společenském vývoji přinášejí negaci starých hodnot vyvolávající určitou nejistotu právní, politickou, ekonomickou, sociální. Období tvorby nových hodnot a hodnotových systémů sebou přináší vznik „hodnotového chaosu“, který vyvolává v lidech stavy zvýšené psychické tenze, nestability a často i značnou přecitlivělost.“¹⁴

Každá taková krize, která se dotýká především dospělé části společnosti, má samozřejmě vliv i na mládež. Mládež, velice citlivá součást společnosti, možná nejistotu necítí přímo ze systému. Ale cítí ji z rodičů, z učitelů, kteří ji na děti přenášejí. Mnozí mladí berou jako nejvyšší autoritu ne stát, ne rodiče, ale právě učitele. A právě nejistota učitelů může zapříčinit klíčovou nedůvěru, jejímž následkem je nestabilní chování studentů na některých středních školách. A často to budou právě ty školy, kde je učitelský sbor v neshodě a uchyluje se k pomluvám či intrikám.

2.2.3 Různé pohledy na hodnoty

Hodnotami se vědci zabývají už velmi dlouhou dobu. Zpočátku se snažili o definici hodnot, následně však přešli k jejich měření a porovnávání.

Americký antropolog C. Kluckhohn chápe hodnoty jako pojetí žádoucího, explicitního,

¹² Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 13

¹³ Blíže: Blížkovský, B. Vzdělanost versus nevzdělanost. Pedagogická orientace 1, 1999

¹⁴ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 13

nebo implicitního. Odlíší je individuum nebo skupinu, které ovlivňuje výběr prostředků a cílů jednání ve vztahu k možnostem, které mají k dispozici.¹⁵

Ruský filosof V. P. Tugarinov byl přesvědčen o nutnosti výzkumu hodnot, které tvoří základní potřeby a zájmy lidí, kladl důraz na společenský aspekt hodnot. Jako první pak odkrývá problém hledání odpovědi na otázku, zda mají *hodnoty charakter objektivní, či zda mají charakter subjektivní*.¹⁶

S tímto problémem si nakonec poradil např. A. Velehradský, který přišel s tím, že hodnota je subjektivně-objektivní kategorií. Velehradský tvrdí: „Hodnota je určitou abstrakcí, která vyjadřuje hlubší význam poznávaného předmětu či jevu, zejména jejich význam a závažnost pro člověka a společnost. Hodnota není ničím nepoznatelným, ničím mimo svět člověka, mimo společenskou praxi.“¹⁷

Hodnotu je nutno chápat jako rozličný vztah subjekto-objektivního charakteru, který je společensko-historicky determinován.¹⁸

Ale například M. Váross definici hodnoty jako vztahu odmítá. Přiklání se k definici hodnoty jako funkcionální kvality. Hodnota dle Várose vyjadřuje, jak určitá věc plní svou funkci a jak tato funkce vyhovuje lidským potřebám.¹⁹

Téměř všichni autoři se ale shodují, že hodnoty jsou významným fenoménem, který se promítá do aktivní činnosti jedince.

Spojení hodnoty s praktickou lidskou činností ukazuje, že hodnota je určitým přirozeným efektem, vyplývajícím z reálných společenských potřeb a že hodnota je podstatnou stránkou života, která dává existenci člověka smysl a kterou jedinec pocítuje jako kritérium svého jednání.²⁰

„Hodnota se vždy váže na konkrétní předmět či nějaký jev. Každý předmět či jev má některé vlastnosti kladné a některé záporné. Jestliže jsou hodnoty zkoumány ve spojení

¹⁵Blíže: Kluckhohnm C. Values and Valeu Orientations in the Theory of Action: An exploratation in definition and classification. New York 1951

¹⁶ Blíže: Tugarinov, V. P. O cennost'jach žizni i kultury. Leningrad 1960

¹⁷ Velehradský a kol. Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka. Praha 1978, str.23

¹⁸Blíže: Nakonečný, M. Psychologie osobnosti. Praha 1995

¹⁹ Blíže: Váross, M. Úvod do axiologie. Bratislava 1969

²⁰ Blíže: Čačka, O. Psychologie. Brno 1997

s potřebami, zájmy lidí, pak představují jednotu subjektivního a objektivního.²¹

Hodnotami tedy můžeme rozumět vlastnost samotného předmětu, význam předmětu, vztah předmětu k člověku, pozitivní, či negativní význam společenského jevu, ale také hodnotami rozumíme fenomény společenského vědomí, morální principy, ideály – duchovní hodnoty, které se objevují ve vědomí a ovlivňují lidskou činnost.

2.2.3.1 Srovnání hodnotových systémů

Máme nadefinované dva systémy hodnot:

1. Hodnotový systém **společnosti**
2. Hodnotový systém **jedince**

Přičemž víme, že každý hodnotový systém je vždy projevem integrity a kontinuity. Můžeme říci, že oba výše zmíněné hodnotové systémy nejsou nijak stálými, v závislosti na vývoji společnosti se totiž také vyvíjí a mění. Rozdíl můžeme vidět v tom, že se hodnotový systém společnosti uplatňuje progresivněji než hodnotový systém jedince. Hodnotový systém jedince totiž ovlivňují stále se měnící životní podmínky každého z nich. Tím vznikají nové individuální hodnotové struktury. Ty si každý jedinec uspořádá podle svých lidských potřeb.

„Jak již bylo řečeno, soubor hodnot, které si jedinec osvojil, a které se vlivem různých faktorů realizují, se na základě nových zkušeností mění, což sebou často přináší částečnou či úplnou změnu celé hodnotové struktury.“²²

Faktory, které se nejvýrazněji podílejí na změně hodnotové struktury jedince, můžeme považovat významné životní události, celospolečenské změny a aktivní činnost jedinců ve společnosti.²³

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že dojde-li ke konfrontaci hodnotové struktury, jedince s hodnotovým systémem společnosti, jedinec nepřijme hodnotový systém ve společensky unifikované podobě. Jedinec si tento systém přetvoří a podle něj žije.²⁴

Musíme si ale také uvědomit, že téměř všechny hodnoty si nevytváříme sami, ale

²¹ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 18

²² Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 20

²³ Blíže: Břicháček, V. Hodnoty a každodenní život. Souvislosti 1996

²⁴ Blíže: Nekonečný, M.: Psychologie osobnosti, Praha 1995

bereme je jako hodnoty přímo dané. Ty pak můžeme přijmout, nebo naopak odmítnout. To ovlivní především tzv. nositelé hodnot, kterými jsou rodiče, přátelé a samozřejmě učitelé, kteří mají zejména v dětství a raném mládí na jedince velký vliv. Mladý člověk samozřejmě přijímá a klade důraz na jiné hodnoty, než člověk na sklonku života. Nejen věk ale ovlivňuje přijímání a tvorbu hodnot. Dalšími aspekty, které toto ovlivňují, jsou např. životní zkušenosti, pozice v zaměstnání, společenské trendy atd.

Pojem *hodnota* není jen záležitostí filosofie, ale i pedagogiky, psychologie a nakonec i celého našeho života.

2.2.4 Pedagogický přístup k problematice hodnot

Jak jsme již zmínili, problematika hodnot se týká i oblasti pedagogiky. Pedagogové mají nesporný vliv na výchovu a samozřejmě dotváření hodnotového systému zejména dětí, ale i dospívajících jednotlivců. Pedagog, jakožto vzor, objekt nápodoby, a jeho hodnotový systém je tak velmi vážený a důležitý pro další rozvoj jedince, který učitele částečně kopíruje. Samozřejmě nezáleží pouze na učiteli jako takovém, svůj význam má i oblíbenost vyučovaného předmětu, osobnost učitele, prestiž jeho povolání nebo uznání vzdělání jako hodnoty.

„V procesu výchovy je pak velmi důležité, aby si jedince v průběhu procesu socializace (a to na všech stupních) při hodnocení osvojil takové hodnoty, které by mu zaručily a umožnily část na životě společnosti, do které vrůstá. Jedním z cílů „záměrného“ působení je pak vychovat jedince, jehož systém hodnot nebude výrazněji disonovat se systémem hodnot společnosti, do které se má začlenit.“²⁵

2.2.5 Psychologický přístup k problematice hodnot

Problematikou hodnot se zabývá především sociální psychologie a psychologie osobnosti, dále také ale i pedagogika. Hodnota je pedagogickým pohledem definovaná jako „...subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. ...Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty mají trvalou, absolutní platnost (například hodnoty

²⁵ PRrunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 25

morální), jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání.²⁶

„V psychologii bývají hodnoty často spojovány s problematikou obecné teorie činnosti. Ve spojení s teorií činnosti se pak hodnoty dostávají do úzké souvislosti s **motivační sférou osobnosti**. Hodnoty se ve vazbě na tyto sféry stávají jedním z nejdůležitějších faktorů determinujících regulaci prožívání a chování člověka. Z chování podmiňují hodnoty převážně tu část uvědomělé činnosti člověka, která je nazývána jednáním.“²⁷

I v psychologii se ale setkáváme s mnohými definicemi pojmu hodnota. O. F. Graumann například definuje hodnotu jako explicitní nebo implicitní koncepci hodnotových přání individua nebo skupiny, která ovlivňuje výběr možného jednání všeho druhu, prostředků a cílů.²⁸ Tímto se velmi shoduje s dříve zmíněným C. Kluckhohnem.

M. Rokeach zase tvrdí, že hodnota je trvalá víra v to, že způsob specifického chování nebo účel bytí je osobně nebo společensky upřednostňován před svým opakem nebo antihodnotou.²⁹

Tímto můžeme shrnout, že většina severoamerických odborníků pojmají hodnoty jako **kritéria a normy osobního a společenského rozhodování**, které dovoluje provádět výběr.

P. Říčan ještě doplňuje, že hodnoty jsou hodně příbuzné se zájmy. Mají však obecnější povahu a rozdíl mezi nimi je v tom, že hodnota je přijímána jako norma. To si můžeme ukázat v našem průzkumu v dotazníku a na grafech.³⁰

Navazuje na něj i Zd. Helus, který definuje pojem „sociální hodnoty“ jako cíle přispívající k soužití partnerů. Hodnota je pak vztah věcí k motivům, osobám nebo sociálním skupinám.³¹

M. Homola tvrdí, že hodnoty jsou naším měřítkem při našem rozhodování.³²

Další rozličná literatura ukazuje, že při charakteristice pojmu „hodnota“ se

²⁶ Blíže: Průcha J., Walterová E., Mareš J. Pedagogický slovník. Praha 1998

²⁷ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 28

²⁸ Blíže: O. F. Graumann. Dynik von Interessen, Wertungen und Einstellungen, Gottingen 1962

²⁹ Blíže: Rokeach M. The nature of human values. New York 1973

³⁰ Blíže: Říčan P. Psychologie osobnosti. Praha 1972

³¹ Blíže: Helus, Z. Psychologické problémy socializace a osobnosti. Praha 1976

³² Blíže: Homola M. Motivace lidského chování. Praha 1977

setkáváme se dvěma základními přístupy. Pojem hodnota můžeme použít buďto ve smyslu označení kvality objektivně existujících předmětů a jevů, které se vyskytují nezávisle na tom, jestli jim člověk hodnotu připiše. Anebo se pojmem hodnota také označuje hodnota – významnost, důležitost pro konkrétního člověka.

2.2.6 Význam hodnot

Dle Prunera lze význam hodnot v existenci člověka, v materiálním a duchovním prostředí shrnout do **následujících bodů**:³³

1. Hodnoty naznačují a integrují postoje vůči různým objektům, rozhodují o tom, které objekty budou hodnoceny pozitivně, které negativně, které budou uznávány jako zvlášť významné a pro člověka podstatné.
2. Uspořádaný systém hodnot určuje „poznávací síť“ jedince a vytváří u daného jedince kognitivní filtr.
3. Vytvoření hodnotícího vztahu k některým jevům se u daného jedince stává podmínkou vzniku emocí.
4. Vznik hodnoty determinuje vznik motivace určitého druhu, jenž daného jedince aktivizuje k určitým reakcím. Tato motivace je vyvolaná existujícím výsledkem nesrovnalosti mezi představou subjektivně pociťovaného „ideálního stavu“ podmíněného uznávaným systémem hodnot a přijetím „reálného stavu“, který daného jedince obklopuje.
5. Nejvýše uznávané hodnoty (hodnoty z nejvyšších poloh hodnotové struktury) zároveň fungují jako regulace určitých motivací v určitém směru.
6. Uznávané hodnoty zprostředkovaně fungují také při hodnocení sebe sama, určením tzv. „ideálního já“.

Po tomto souhrnu můžeme vytvořit **poznávací síť**, která je významným aspektem ovlivňujícím příjem informací a také důležitým aspektem při verbálním vyjádření hodnotové struktury jedince. Na tento poznatek můžeme navázat rovněž v našem výzkumu, a tím podložit, proč je důležité klást v dotazníku tazateli kromě uzavřených otázek také otázky otevřené. Jak říká i Prunner, tuto skutečnost je nutné si uvědomit právě při sestavování výzkumných testovacích baterií pro zjišťování hodnot a

³³ Obdobně: K. Balcar, P. Řičan, Zd. Helus atd.

hodnotových struktur. Je nutno myslet i na to, že hodnoty jedince působí i v oblasti kognitivní, emotivní a projevují se i jako jistá tendence jednat.

„Diagnostický postup obsahující jen metody, jež jsou postavené na přímých dotazech zaměřených na zjišťování různých hodnotových škál (hodnotových preferencí, nemusí totiž vzhledem k tendenci k sociální desiderabilitě a s ohledem na působení vytvořené poznávací sítě podávat vždy dostatečně objektivní údaje o hodnotové struktuře testovaného člověka.“³⁴

V neposlední řadě nesmíme zapomenout na to, že pokud chceme objasnit vztah hodnot, musíme proniknout do jejich podstaty. Musíme brát v potaz souvislosti mezi hodnotami, potřebami, zájmy, postoji, cíli a ideály.

2.2.7 Vztahy hodnot

2.2.7.1 Vztah hodnoty-potřeby

Chceme-li dle Prunnera a dostupné literatury vymezit vztah mezi pojmem hodnota a pojmem potřeba, můžeme dojít k následujícím zjištěním:

- Hodnota je **obecnější** pojem, než pojem potřeba, protože ne všechno, co je hodnotou, je zároveň i potřebou. Na druhé straně však všechno, co je pro člověka potřebou, je většinou pro něho i určitou hodnotou.
- Hodnoty se vyjadřují **v závislosti** na potřebách. Hodnota není sice v potřebě plně obsažena, ale potřeba je pro vznik hodnoty, její genezi o působnost nutná.
- Hodnoty mají větší **časovou působnost** a váží se k současným i budoucím aktivitám. Potřeby (hlavně potřeby biologické povahy) mají spíše aktuální působnost a ovlivňují většinou aktuální vztah člověka a jeho momentální případně časově omezenou činnost.
- Přímé nebo latentní uspokojování potřeb bývá realizováno prostřednictvím **preference** hodnot. Hodnoty a potřeby jsou v těsné závislosti a vzájemně se velmi výrazně ovlivňují.

Otázka vztahu *hodnota – potřeba* je stejně obtížná jako problém subjektivní či objektivní povahy hodnot. Na první pohled by se mohlo zdát, že tento vztah má smysl

³⁴ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 31

pouze v individuálním pojetí potřeb. „Psychologicky hodnoty určují naši volbu, řídíme se při ní svým pojetím hodnot. Co člověk hodnotí, to ovšem nezáleží na tom, co si přeje. Hodnota je spíše to, co by si měl přát.“³⁵

2.2.7.2 Vztah hodnoty-postoje

„Hodnoty a postoje nejsou shodné pojmy, i když mají k sobě velmi blízko. Hodnota a postoj jsou pojmy, které jsou vyjadřováním (určitým odrazem) subjekto-objektového vztahu. Hodnota a postoj jsou tedy různé stránky jednoho vztahu. Dvě stránky, jež jsou ve vzájemné, velmi úzké vazbě.“³⁶

Prunner se dále také odkazuje na polského psychologa Matusewicze, který říká, že hodnoty se promítají do hierarchie potřeb a současně i ovlivňují pořadí jejich uspokojování.

Hodnotami se zabývají také W. I. Thomas a E. Znaniecký, podle kterých se pak stává hodnota objektivní stránkou postoje a naopak postoj subjektivní stránkou sociální hodnoty.³⁷ Zde můžeme narazit na to, že pojem postoj je užíván ve stejném smyslu jako pojem hodnota. Postoj však můžeme vidět jako pozitivní či negativní reakci jedince na určitou hodnotu.

Dle G. Allporta je postoj určitým mentálním a nervovým stavem připravenosti organismu k reakcím, které vyplývají ze zkušeností. Ty mají na chování jedince buďto usměrňující, nebo dynamizující vliv.³⁸

T. M. Newcomb zase tvrdí: „Na tvorbu postoje má hlavní vliv sociální kontext, postoj je pak výsledkem předcházejících zkušeností. Postoj ovlivňuje jednání, vnímání, myšlení i cítění.“³⁹

„Vnitřní strukturu postoje tvoří **složka kognitivní, konativní a emotivní**. Všechny tyto tři složky se výrazně promítají do procesu hodnocení a jsou velmi těsně propojeny se skutečnými prožitky osobnosti. Kognitivní složka obsahuje vědomosti, názory, mínění o objektu, postoje. Emotivní (afektivní) složka se týká prožívání vztahu a citové

³⁵ Homola M.: Motivace lidského chování, Praha 1972, str. 208

³⁶ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 34

³⁷ Blíže: Thomas, W. I., Znaniecki E. The Polish peasant in Europe and America. Boston 1918

³⁸ Blíže: Allport G. W. Attitudes in the history of social psychology. Middlesex 1966

³⁹ Newcomb T. M. Social psychology. New York 1956

vazby k objektu a složka konativní (behaviorální) je někdy označovaná jako tendence k jednání.⁴⁰ Prunner dále uvádí, že to, co je v kognitivní rovině považováno za dobré (důležité, správné atd.), to se pro jedince stává orientačním bodem, preferenční zónou a předmětem snažení. K předmětu snažení si jedinec buduje určitý postoj a tím se pak tento předmět stává jedinci hodnotou. Proto je tak důležité s mládeží o problémech diskutovat a následně ji zapojit do jejich řešení. Pak teprve se začíná utvářet jedincova hodnota.

Na základě **porovnání pojmu hodnota a postoj** dochází mnozí autoři ke stejnému závěru:

- Hodnota je ve srovnání s postojem **obecnější a centrálnější** pojem.⁴¹
- Hodnotu je možno považovat za „bazální dispozici“ určující základní charakteristiky postojů. Hodnoty ve smyslu důležitého (významného) na rozdíl od postojů překračují specifiku vztahu k jednotlivým objektům či situacím a orientují se spíše k cílům a způsobům jednání člověka.⁴²
- Hodnota je v porovnání s postojem chápána jako **řídící** činitel vyššího řádu.⁴³
- Postoje se orientují přímo na dílčí aspekty a specifické situace a podmiňují způsob reakce vůči nim.
- Hodnoty svojí větší obecností ovlivňují ve větší míře charakter prožívání a chování člověka a promítají se do jeho uvědomělé záměrné činnosti.

2.2.7.3 Vztah hodnoty-zájmy

Pojem hodnota a pojem zájem k sobě mají velmi blízko a mají hodně společného, neznamenají však totéž. Pojem zájem si můžeme vyložit jako určitý projev v lidské činnosti, kterou člověk koná. Konkrétní lidská činnost se pak stává nejspecifikovanějším vyjádřením zájmu.

Například R. Meily definuje zájem takto: „Zájem je tendence jednání, která je zaměřená na určité objekty nebo činnosti.“⁴⁴

⁴⁰ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 36

⁴¹ Blíže: Grác J. Pohľady do psychologie hodnotovej orientácie mládeže. Bratislava 1979, str. 29

⁴² Blíže: Hayesová N. Základy sociální psychologie. Praha 1998

⁴³ Blíže: Matuszewicz C. Psychologia wartošci. Warszawa 1975

⁴⁴ Blíže: Meily R. Lehrbuch der psychologischen Diagnostik. Bern, Stuttgart 1961

Zde si musíme položit otázku, co tedy mají hodnoty a zájmy společného, a v čem se naopak liší? Hodnoty i zájmy vycházejí z potřeb. Ale nadále se v některých bodech liší.

Zájmy:

- Jde hlavně o důraz na prostředek, kterým **je dosaženo výsledku**.
- Převažuje individuální charakter základních východisek, který je často ovlivněn módností.
- Lze o nich hovořit spíše jako o „indikátorech hodnot jedince“

Hodnoty:

- Jde především o výsledek, o konečnou podobu cíle
- Vznik hodnot je vymezován spíše **společensko-historicky**
- Hodnotu můžeme považovat za stabilnější charakteristiku odrážející působení společenského prostředí

V případě, že zájem pronikne do celého životního způsobu člověka, může proniknout až do jeho hodnotové struktury.

2.2.8 Hodnotová struktura

„Hodnotová struktura zaujímá důležité místo v osobní struktuře jednotlivce a stává se pro člověka výchozí orientační bází, která ovlivňuje celý život jedince, je komponentou promítající se do oblasti vědomé regulace chování.“⁴⁵

V hodnotové struktuře se odrážejí veškeré **životní zkušenosti**, které jedinec získal během vývoje vlastní osobnosti. Tím se hodnotová struktura stává hlavní osou ve vědomí, kolem které se otáčí myšlení, city i názory jedince. Stává se tak hlavním aspektem dotvářejícím osobnost člověka.

„Sledování problematiky hodnotové struktury je pak nutné realizovat ve velmi úzkém spojení s výzkumem osobnosti a porovnáváním konkrétního projevu člověka. Hodnotová struktura, která se projevuje v zaměření osobnosti určitým způsobem, je následně charakterizována prostřednictvím **sociálních a mravních hodnot**, které se projevují v potřebách, zájmech, názorech, přesvědčeních i v konkrétně realizovaných

⁴⁵ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 39

aktivitách.⁴⁶

Hodnotová struktura je směrnici našich životních cílů a prostředků, které používáme k dosažení vytyčených cílů. Tyto prostředky jsou podmíněny životními okolnostmi každého člověka. Hodnotová struktura je tedy vnitřním regulátorem a základem řady motivů chování jedince.

Hodnotová struktura však není pouze výsadou jednotlivců. Musíme na ni nahlížet i jako na hodnotovou strukturu skupin – skupiny lidí, kteří mají podobné či jednotné hodnotové struktury, které prezentují jako „hodnotově orientační jednotu“ ostatním.⁴⁷

Můžeme se tedy ztotožnit s ruským psychologem A. V. Pertovským, že se při řešení problematiky hodnot objevuje „nový“ termín – *hodnotově orientační jednotu skupiny*. Je to ukazatel skupinového sjednocení a kvality začlenění jedince do daného sociálního systému.⁴⁸

Díky těmto poznatkům můžeme dokázat, že u určitých sociálních skupin je velmi specifická hodnotová vyladěnost hodnotové struktury, která vede k vytvoření určitého systému vnitřních vztahů. Tyto vztahy odrážejí úroveň shody názorů, hodnocení i postavení členů skupiny ve vztahu k myšlení a aktivitám, které utvářejí skupinu jakožto celek. Způsob oblékání nebo například přístup k informační technice nevyjímaje.

Takové jevy můžeme pozorovat hlavně u mládeže, kde je problém se začleněním do skupiny a s hodnotovou vyladěností nejmarkantnější a nejčastější. Snaha o začlenění všech jedinců do skupiny je tím nejdůležitějším úkolem především pro pedagoga. Nemluvíme však o snaze uniformity osobnosti ve skupině. Jde spíše o **vytvoření mnohostranné a dostatečně pestré struktury**, která umožní jak lepší podmínky pro skupinovou komunikaci, tak i celistvost celého skupinového systému.

„Hodnotové sjednocení vyladěnosti hodnotové struktury jedinců patřících do určitého „sociálního seskupení“ v sobě obsahuje především sblížení hodnot vztahujících se k určité životní filosofii či hodnot v pracovních oblastech, přístupu k cílům, úlohám a hodnotám té konkrétní skupiny či společnosti.“⁴⁹

⁴⁶ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 40

⁴⁷ Blíže: Čačka O. Psychologie. Brno 1997, str 337

⁴⁸ Blíže: Petrovský A. Psychologičeskaja teorija kolektiva. Moskva 1979

⁴⁹ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 43

2.2.9 Síla vlivu skupiny

„Ukazuje se, že jedinec, který si svoji vlastní hodnotovou strukturu buduje pod výrazným tlakem skupinového hodnotového ladění, pak takovému vytvořené hodnotové struktury „zůstává často věrný“ a řídí se „jejími pravidly“ i v době, kdy skupinu opouští. U těch členů, kteří jednají v souladu se skupinovými normami a tyto normy přešly ze skupinové hodnotové vyladěnosti do hodnotového systému jedince, pak dochází k tomu, že se tyto „převzaté normy“ stávají po určitou dobu (někdy i relativně velice dlouhou) významnými regulátory chování dané osoby.“⁵⁰

Toto tvrzení můžeme podložit příklady z praxe. Často můžeme ve školách vidět, jaké problémy mají například studenti prvních ročníků na středních školách. V mnohých jsou zakořeněné skupinové normy ze základních škol a někteří mají dlouhou dobu problém s přijetím nových norem – norem středoškolských. Stejně tak si někteří jedinci obtížně zvykají na změnu učitelů, případně na fakt, že už nemají pouze jednoho učitele na všechny předměty, ale za den přijdou do interakce hned s několika kantory. Přičemž každý z nich má své vlastní postupy a tedy i normy, kterým se musí student přizpůsobit, osvojit si je a dodržovat je.

Dalším problémem je potom **sociální rozdílnost**. Jak říká Prunner, v procesu formování hodnotové struktury se střetávají různé, mnohdy i protichůdné vlivy nejrůznějších sociálních skupin. Stává se pak, že u jedince, který je členem rozličných skupin, se může objevit rozporná hodnotová vyladěnost jeho tvořící se hodnotové struktury. Tato rozporná hodnotová struktura se často stává zdrojem nejrůznějších konfliktů s okolím, se skupinou i s jedinci samotnými.

Převážná většina autorů se v tomto bodě shoduje, že největší vliv na tomto procesu má rodina, sociální okolí a rozličný způsob výchovy každého jedince. V tomto procesu formování hodnotové struktury jedince se uplatňují specifické formy uvědomování si okolního světa. Přičemž i přesto musíme konstatovat, že proces utváření vyladěnosti hodnotové struktury jedince je velice obtížný. Nejde o žádné náhodné seskupení hodnot. Jak píše Prunner, hodnoty v hodnotové struktury jsou navzájem uspořádány a vnitřně provázány. Stávají se tak základem hodnotové vyladěnosti hodnotové struktury

⁵⁰ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 44

daného jedince.

Důležitost hodnotového systému vysvětluje Prunner jednoznačně: „Hodnotový systém v sobě odráží významné charakterové rysy osobnosti a stává se významným indikátorem orientace člověka ve světě. Hodnotový systém dává jedinci světonázorovou orientaci a pomáhá mu najít odpovědi na složité otázky, týkající se vztahu ke společnosti, přírodě, životu atd. („pomáhá mu orientovat se ve složitostech života“). A dále ještě vysvětluje:

„Žádný hodnotový systém tvořený hodnotovou strukturou konkrétního člověka není ukončeným útvarem, ve kterém by nemohlo docházet k určitému dynamickému vývoji. Zdrojem změn v hodnotovém systému jedince nutno hledat v podnětech, se kterými přichází jedinec v průběhu svého individuálního života do kontaktu. Neustálé dotváření hodnotové struktury přinášející následně i změnu hodnotového systému a tvorba nových hodnot je přirozeným důsledkem života jedince ve společnosti (důsledek jeho socializačního procesu).“⁵¹

Každý člověk je ovlivnitelný a působení okolního světa se neubrání. Obzvláště důležitý až zásadní vliv má okolí na socializační proces dětí a dospívajících. O důsledcích socializačních procesů a podobných problematikách se můžeme více dozvědět v pracích O. Čačky⁵², který zde cituje například C. Rogerse nebo D. Reada.

Prunner dále zmiňuje hodnotovou pyramidu jakožto prostředek k uspořádání hodnot podle priorit, podle toho, které hodnoty jsou pro člověka nejdůležitější, které určují smysl jeho života. Díky tomu se jedinec může ubírat jedním směrem, přesně ví kterým, a může se soustředit na dosahování cílové hodnoty, která určuje jeho životní spokojenost. Díky této „pyramidové hodnotové struktuře“ zároveň jedinec omezuje jiné hodnoty, které jsou pro jeho život nevýznamné a nedůležité. Místo toho se soustředí na hodnoty dominantní. Pyramidové uspořádání, které dává jedinci větší sílu k dosažení vlastních cílů, může ale také znamenat nebezpečí. Tím je ztráta „osobně nejvýznamnější“ hodnoty. Pak se jedinec stává zranitelným a ztrácí smysl života.

„Hierarchické uspořádání hodnot, ve kterém se na určitém stupni objevuje škála přibližně rovnocenných hodnot, sice často u daného jedince nevytváří výrazně

⁵¹ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 45

⁵² Blíže: Čačka, O. Psychologie, Brno 1997

„výkonový hodnotový“ základ. Zabezpečuje však jedinci větší stabilitu v případě, že některá z nejméně postavených hodnot není realizována. Nerealizovaná hodnota může být nahrazena jinou hodnotou stejné hodnotové roviny, což sebou přináší nejen větší stabilitu jedince, větší odolnost v kritických situacích, ale zároveň zajišťuje určitou kontinuitu v hodnotovém systému a zabraňuje ztrátě smyslu života.⁵³

Proto je důležité nabídnout široké spektrum možností, aby se člověk mohl realizovat ve více rovinách.

Podle M. Homoly musí hodnotový systém odpovídat třem základním požadavkům:⁵⁴

- Hodnotový systém musí být vnitřně konzistentní s celou osobností a musí být vždy v souladu i s dalšími osobnostními charakteristikami.
- Hodnotový systém jedince má být realistický a do určité míry i dynamický.
- Hodnotový systém, který jedinec řídí, má jedinci přinášet uspokojení.

2.2.10 Shrnutí poznatků o hodnotách

Dle Prunera a dostupné literatury zabývající se problematikou hodnot můžeme shrnout naše poznatky takto:

- Hodnoty a hodnotová struktura jsou většinou chápány ze dvou základních pohledů:
 - hodnoty a hodnotová struktura ve **spojení s hodnotovými normami** jedince, skupiny, třídy, národnosti, sociálního systému
 - hodnoty a hodnotová struktura ve **vztahu k motivačním komponentám**
- Hodnoty se objevují ve dvojí základní podobě:
 - hodnotové charakteristiky předmětů a jevů, které jsou pro člověka nějakým způsobem důležité

⁵³ Pruner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 47

⁵⁴ Blíže: Homola M. Motivace lidského chování. Praha 1972, str 210

- hodnotové pojmy (představy), ve kterých je přítomen hodnotící aspekt (cílové, ideální)

„Hodnoty zabezpečují orientaci člověka v životě, řídí a koordinují jeho činnost. Morální a normativní komponenty hodnot, které se promítají do oblasti vztahů, mají často podobu bohatých struktur, které slouží k orientaci jedince v sociálním prostředí a určitým způsobem ovlivňují chování daného individua.“⁵⁵

Na chování člověka působí i hodnotové charakteristiky předmětů, se kterými člověk přijde v životě do kontaktu. Projevují se v zájmech a potřebách jedince a stávají se tak jeho měřítky pro celý způsob života. Předměty, které tyto požadavky nesplňují, nemohou být naší hodnotou. Může se ale stát středem našeho zájmu a může nám být motivací k dalšímu vývoji.

Závěry a shrnutí hodnot v různých vztazích

- Pojem hodnota souvisí s pojmem *potřeba*. Hodnota je pojem obecnější, pro její vznik je ale potřeba nutná.
- Pojem hodnota souvisí s pojmem *postoj*. Hodnota je opět obecnější pojem. Hodnoty ovlivňují charakter, postoje se více zaměřují na konkrétní objekty a situace, ovlivňují reakce jedince.
- Řada autorů se shoduje, že hodnoty a postoje je třeba chápat v *trojdimensionálním pojetí*. Jde o složku kognitivní, konativní a emotivní.
- Pojem hodnota je spojován s pojmem *zájem*. Zájmy se orientují spíše na výsledek, svou hloubkou a šířkou jsou spíše *indikátory hodnot individua*. Hodnoty jsou více společensky determinované.
- Většina autorů se shoduje, že hodnotové uspořádání je subjektivním mechanismem řízení lidského chování. Hodnotová laděnost hodnotové struktury představuje orientaci na hodnoty jedince, které pro něj mají osobní význam.

⁵⁵ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 48

- Hodnotová struktura, která představuje určitou osu vědomí, působí jako jeden z významných faktorů seberegulace a sebekorekce.
- Hodnotová struktura nevzniká u jedince okamžitě, ale je výsledkem postupného formování v průběhu celého vývoje osoby. Nejvíce pak v dospívajícím věku.
- Hodnotový systém jedince je součástí vztahového interpersonálního a intrapersonálního rámce, který výrazně determinuje vazby jedince k sociálnímu prostředí, ale i k sobě samému.

2.3 Hodnoty a výchova

Hodnotová struktura se významně podílí na konkrétní charakteristice každého člověka. Každý člověk i každá společnost si po celou dobu svojí existence vytváří a mění určité hodnotové uspořádání. Velké společenské změny sebou přinášejí nejen změnu v životních podmínkách, ale také velké změny v upřednostňování hodnot. Společenská nerovnováha vyvolává nerovnováhu hodnotových oblastí a dochází pak k narušení či úplnému zničení individuálních i společenských uspořádání. To vede k mnohým osobním i společenským problémům, k rozporům hodnotových preferencí s cíli jedince i společnosti.

Bez následků se neobejde ani působení společnosti na jedince a naopak. Přímý dopad této myšlenky můžeme vidět v každodenním životě kolem nás. Lze jen těžko posoudit, zda prvotní vliv na „**hodnoty**“ **našich politiků** má společnost jedinců, kteří se neuměli vyrovnat s příchodem demokracie a tím i neznámé svobody nebo naši společnost negativně ovlivnili politici, kteří často ztratili nejen morální hodnoty, ale i soudnost jako takovou. Působením této interakce se dostáváme do těžce řešitelného kruhu, ze kterého bude velice obtížné vystoupit. Pomoci by však měli právě **učitelé a pedagogičtí pracovníci**, kteří mohou cíleně působit na mládež a tím osvojovat její normativní hodnoty. „Odborníci soudí, že cílevědomým a záměrným působením si člověk v procesu utváření a rozvíjení vědomí osvojuje celospolečenské a skupinové hodnoty, často označované za normativní, zpracovává a interiorizuje je a tak vytváří

předpoklad pro jejich proměnu v hodnoty s motivační silou.⁵⁶

Spolu se záměrnou výchovou působí na člověka také prostředí, ve kterém se pohybuje, plní své sociální role a tak se začleňuje do mezilidských vztahů, přičemž si tak vytváří svou vlastní zkušenost. Utváření své vlastní struktury ovlivňuje také rozlišování jedincových zájmů a odlišování zájmů autentických a neautentických, reálných a iluzorních, podstatných a nepodstatných atd.

„V souvislosti s řešením problému utvářením hodnotové struktury ve výchovně vzdělávacím procesu bývá pokládána otázka, ve které fázi výchovně vzdělávacího procesu má „záměrná tvorba“ hodnotových struktur svoje místo. Jedním ze základních předpokladů k tomu, aby si mladý člověk vědomě osvojil hodnoty společnosti, normativní hodnoty, musí je např. poznat (musí se s nimi kontaktovat). Při vlastním setkání pak jde o to, aby si uvědomil základní hodnoty v jednotlivých oblastech. Na základě osobních zkušeností se pak seznámil s jejich dopady do reálného života i s jejich funkcemi uvnitř společenského mechanismu.“⁵⁷

Pokud mluvíme o výchově, úkolem není jen seznámit jedince s hodnotami. Musíme se zasadit o to, aby jedinec hodnoty také pochopil. Musí rozumět systému a argumentům, kterými mu hodnoty zdůvodníme, musí znát motivy, které ke vzniku a vývoji daných hodnot vedou. To je hlavním úkolem pro rodiče, ale neméně také pro učitele. Je totiž nutné, aby jedince o hodnotách, které si osvojuje, jejich významu a kvalitách někdo přesvědčil. To vše může učitel i rodič provádět na základě toho, že půjde jedinci příkladem a bude mu vzorem.

„Podstatu efektu výchovného působení je nutné spatřovat zejména v tom, aby na základě přijaté a vytvořené hodnotové struktury došlo k určitým změnám v jednání a chování mladého člověka. Výchova by se neměla spokojit jen s tím, že jedinec hodnotu zná a že je o její kvalitě přesvědčen. Veškerá osvojování vědomostí, dovedností a návyků, **rozvíjení schopností, formování** postojů ke skutečnosti, nová orientace potřeb, zájmů atd., to vše jsou jen nutné stupně k tomu, aby se postupně u jedince objevilo nové chování, charakterizované proměnou motivů, ale i změnou obsahu, forem a metod.“⁵⁸

⁵⁶ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 54

⁵⁷ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 55

⁵⁸ Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002, str. 56

Otázkou však zůstává, všichni pedagogičtí pracovníci jsou schopni formovat postoje mládeže a předávat jí správné návyky, představy a schopnosti.

Význam formování hodnotové struktury u budoucích pedagogických pracovníků řeší ve svých v pracích také B. Lefebvre a A. Lemieux.⁵⁹

B. Blížkovský, který řeší otázku hodnot ve vazbě na formování pedagogických zkušeností, říká: „Pedagogické zkušenosti nezahrnují jen vědomosti, ale také představy, dovednosti, návyky, zvyky, motivy, postoje, city, vůli, schopnosti, hodnotové orientace i další vlastnosti.“⁶⁰

S. Kučerová vidí význam učitele v procesu výchovy k hodnotám takto: „Vychovatel je povolán ke krásné úloze společnosti, je-li jeho úkolem pomáhat hodnoty objevovat, chápat, potřebovat, ctít, milovat a tvořit. Podmínkou takové služby ale je, že se kulturní hodnoty stanou potřebou, láskou, štěstím i jeho životem.“⁶¹

To, že učitel zaujímá jednu z nejdůležitějších rolí při formování mládeže je zřejmé. Mladý člověk je výrazně ovlivňován prostřednictvím hodnotového systému učitele. Vztah k hodnotám je z učitele přenášen na žáka a ten si pak tyto hodnoty osvojí. V tomto procesu je však důležité, aby žák hodnoty přijal za své a ztotožnil se s nimi. K tomu dojde, pokud je učitel v žákových očích autoritou a vzorem. Aby se tak stalo, měl by učitel vědět, k jakým hodnotám se mládež přiklání, co ji zajímá, jak se baví ve volném čase, co obdivuje, jaké má potřeby. To však představuje hlubší zájem o mladé lidi, který neskončí zároveň s posledním zvoněním školního dne. A tady je asi předěl mezi pedagogy, kteří jsou zároveň i vychovatelé a těmi, co pouze odučí své hodiny a tím zakončí svůj vzdělávací proces.

2.3.1 Výchova mládeže

Hodnotová orientace lidí určuje jejich chování a jednání. Člověk ji potřebuje pro své sebe řízení. Člověk se díky ní postupně dostává k větší

⁵⁹ Blíže: Lefebvre B., Lemieux A. Les valeurs des formateurs de Maitres des universalites francophones du Quebec. Montreal 1986

⁶⁰ Blížkovský, B. Profesionálne utvárenie a dotvárenie pedagogických pracovníkov.

Bratislava 1984 str. 49

⁶¹ Kučerová, S. Hodnotová koncepce výchovy a vzdělání. Pedagogická orientace 1995, č. 14, str. 16.

zodpovědnosti, autentičnosti a svobodě. Díky formování hodnotové orientace mládeže můžeme ze škol a následně i ze společnosti eliminovat agresivitu, podvody, závist, ale i šikanu. Se vzděláním totiž velice úzce souvisí i výchova. Mládež by tedy ve škole měla být jak vzdělávána, tak i vychovávána. Statistiky ukazují, že nejvíce stoupá agresivita a kriminalita právě u dětí a mládeže. Mládež je nezodpovědná, má problémy s kázní, často se objevuje šikana, vznikají dětské gangy. Proto se zkoumání a formování kvality hodnotové orientace stává společenskou potřebou.

Hodnotová orientace se musí stát důležitým prvkem jak ve vyučování, tak v nepřímém výchovném působení mimo něj. Důležitou úlohu zde hraje kvalita vztahů mezi žáky a učiteli, mezi členy učitelského sboru, mezi učiteli a rodiči a v neposlední řadě mezi žáky samými. Je žádoucí, aby klima školy bylo vlídné a vstřícné. K tomu jistě přispěje estetické a příjemné prostředí jak jednotlivých tříd, tak i celé školy a jejího okolí. Důležitou roli hraje demokratické prostředí celé komunity školy.

2.3.2 Cíle mravní výchovy

„Pro pedagogickou praxi je stanovení cílů mravní výchovy věci praktičtější a snad prozaičtější. Základním předpokladem, který tomuto úkonu dává smysl, je pedagogovo přesvědčení, že přes všechna možná zpochybnění dovede lidský jedinec odlišit dobré a zlé a je také schopen být (a postupně se stát) bytostí svobodnou a odpovědnou. Tedy dospívat a dospět na určitou úroveň morální zralosti, přičemž na cestě k této zralosti mu může - a vlastně musí -pomoci vhodná a odborná výchova profesionálních pedagogů.“⁶²

„Nic není dobré nebo špatné. To z toho dělá až naše přemýšlení“⁶³.

Každý žák je osobnost, která žije ve svém vlastním světě. Každý má svou rodinu, která ho vychovává, nebo by ho měla vychovávat, podle svého

⁶² Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 85

⁶³ William Shakespeare

nejlepšího svědomí a vědomí. Pedagog proto musí vědět, že vzít do rukou celou výchovu žáka není možné. Rozpory mezi výchovou rodičů a pedagogů mohou negativně působit na dítě, v konečné fázi i na rodiče či pedagogy. Jsou ale situace, kdy je pedagogův zásah do morální výchovy nezbytný.

Pokud nechceme, aby u naší mládeže docházelo k šikaně, je třeba v každém studentovi probudit a vychovat osobnost. Osobnost, která bude znát své hodnoty, ale také kladné hodnoty ostatních, kladné hodnoty společnosti. Osobnost, která bude vědět, co je to morálka a jak se podle ní chovat. Osobnost, která nebude o životě a společnosti kolem sebe smýšlet jako o nepříteli, který si zaslouží jeho nenávisť. To vše pedagog může a také by měl ovlivnit a žáka to naučit.

Pedagog by také měl poukázat na dvojí způsob chování mládeže. Stejně tak jako by měla mládež mít úctu k autoritě (k rodičům, učitelům, k nadřízenému), tak by měla mít úctu k vrstevníkům a také k sobě samému. Často se dnes setkáváme se šikanou spíše mezi vrstevníky nežli ve vztahu nadřízený-podřízený.

Proto je důležité mládež upozornit na fakt, že rozdílné sociální zázemí a podmínky nedělají z vrstevníků něco více nebo něco méně. Je důležité člověka naučit opravdovým mravním hodnotám. Je nezbytné v každém z nich probudit nejen důstojnost lidské osobnosti a sebeúctu, ale také **úctu** ke druhým a pozitivní hodnocení druhých lidí.

Další faktor, který má možnost pedagog u mládeže rozvíjet je **kreativita a iniciativa**. Jak často slýcháme, že kriminalita mládeže roste tím, že mají nadbytek volného času, žádné koníčky a proto začínají s vandalismem či právě s kriminalitou. Proto je dalším úkolem pedagoga naučit žáky asertivitě a zmírnit jejich agresivitu. Ve třídním kolektivu se lze zaměřit na omezování přílišné soutěživosti a na sebeovládání.

Neméně důležitým pojmem je **spolupráce**. Spolupráce, kterou již v dnešní době nelze brát jako pouhý pojem. Spolupráce je důležitá nejen ve třídním kolektivu. Kooperaci definujeme žákům i v globálním měřítku. Nabídněme jejich přátelství, péči a pomoc i jiným státům, jiným světadílům. Není dnes výjimkou, když se třída nebo škola, jakožto celek, zapojí do humanitární akce typu „adopce na dálku“. Na střední škole, kde učím, jsme se do tohoto projektu zapojili a musím konstatovat, že s ním máme jen dobré zkušenosti. Nejen že skupina mladých lidí je ochotna udělat dobrý skutek, ale tato aktivita vede i ke stmelení kolektivu. Studenti si najednou uvědomí, že dostatek jídla, školní docházka, oblečení či vybavení pro své záliby není zdaleka všude samozřejmostí. Takové hodnoty jako zdraví a péče o něj, nemohou být všude na světě brány jako naprosto běžná věc. Žáci táhnou za jeden provaz, jsou v něčem všichni stejní, všichni stejně dobří, protože pomáhají. Takováto aktivita vede k eliminování nadřazenosti a šikany. Dále tímto probouzíme v dnešní mládeži zodpovědnost a solidaritu. Solidaritu k jiným státům a zemím, čímž poukazujeme na to, že rasismus a diskriminace v dnešní době nemá mezi námi místo.

To všechno jsou tedy cíle mravní výchovy. Člověk dokonce nemusí být profesionálním pedagogem, aby mladé lidi poučil o těchto mravních cestách výchovy. Může to udělat každý člověk, který se drží alespoň základních morálních zásad. A protože nejdůležitějším prostředkem této osvěty je komunikace, šíření mravních cílů není obtížné, natož pak nereálné.

2.4 Metody k získávání hodnot

Pokud chceme docílit efektivní mravní výchovy, musíme nastolit řád. Nejedná se o nějakou agresivní formu pracovního tábora. Jen je třeba

od mládí v dětech pěstovat určitou formu respektu. Respekt jak k autoritě, tak i k vrstevníkovi. Ve snaze rozšířit výchovné metody by se mělo postupovat podle určitých kritérií.

❖ *Metoda požadavku*

„Kladení požadavku je formou přímého působení na vychovávaného. Cílem této metody je dosáhnout toho, aby dítě respektovalo daná pravidla. Dítě se dozvídá, co smí a co nesmí a jaké jsou jeho povinnosti. Vedle aspektu morálního je vznášení jasných požadavků významným prvkem organizačně technickým. Obecně vzato, vyslovený požadavek by měl být vnímán jako něco závazného, jako povinnost.“⁶⁴

„Co se řekne, to platí!“ staré známe heslo, které dodržuje čím dál tím méně mladých. Někdo něco slíbí a nedodrží to, někdo něco řekne, ale nakonec je to úplně jinak, někdo o něco poprosí a stejně se požadovaného nedočká. A to je samozřejmě špatně. Dítě, již od útlého věku, by mělo mít dané možnosti a hranice, které nesmí překročit. A to i v případě kladení požadavku. Způsoby kladení požadavku jsou různé a většinou postupují od mírných až k agresivním variantám.

První kladení požadavku bývá obvykle formou prosby nebo výzvy. Dítě by si mělo zvyknout uposlechnout na poprvé. Pokud požadavek nesplní, mění se forma z prosby na povel. Pokud ani tehdy není požadavek vyslyšen, přechází se do formy záporné a nastávají zákazy. Dítě si příště dá pozor a kladná forma požadavku bude efektní.

Hlavně dbejme na to, aby byl úkol přesně definován a dítě přesně vědělo, co má dělat. Nerozhodnost a nepřesnost vede k netoleranci požadavků. Také je důležitý správný vzor, který dítě vidí ve svém rodiči nebo pedagogovi. Když sama něco slíbím, tak to sama udělám. Stejně tak jako když mě dítě o něco slušně požádá. Ano, i o to jde. Požadavek

⁶⁴ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 87

pokládáme slušnou formou. Přehnaně tvrdé a omezující požadavky by mohly být brány jako šikana. Dbáme i na to, aby naše prosby nesklouzly k přílišnému a častému komandování a úkolování. Takové postupy ubírají na efektivnosti a nejsou zcela plněny či jsou dokonce naprosto odmítány.

❖ **Metoda vysvětlování**

„...zatímco požadavek využívá sugestivního vlivu autority vychovatele a obecně platné normy, vysvětlování se dovolává rozumu a soudnosti vychovávaného, opírá se o logickou argumentaci, dokazování a vyvracení.“⁶⁵ Zde už nejde o to, že dítě slepě poslouchá, co se mu poručí, zde už mluvíme o mladém člověku, který přemýšlí o tom, co udělá. Proto je důležité mu vysvětlit, co dělá, jak to má dělat a hlavně **proč** to tak dělá. Ale pozor. Pokud učitel vysvětluje daný problém či situaci, měl by zvolit zajímavý styl podání. Jestliže se učitel bude vyvyšovat nad žáky, moralizovat v přílišné míře a jeho podání sklouzne v kázání, jeho práce nebude ze strany žáků pochopena ani tolerována, bude odmítána.

❖ **Metody podněcování a tlumení citů**

- Sugescie - učitel přenáší na žáka city a prožitky (gesty, tónem, mimikou)
- Agitace - působení na city, snažíme se jím získat žáka pro určitou činnost
- Eliminace - emoční zklidnění
- Degravace - oslabování nežádoucích emocí žertem či ironií
- Substitute - nahrazení nevhodných projevů příhodnějšími⁶⁶

⁶⁵ Kučerová, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov 1998, str. 81

⁶⁶ Kučerová, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov 1998, str. 85

❖ **Metoda přesvědčování**

Přesvědčování, které má blízko k vysvětlování, nepůsobí na stránku rozumovou, ale spíše na stránku citovou. Přesvědčování je také těžší než vysvětlování. Proto je důležité předem znát člověka - dítě, kterého chceme o něčem přesvědčit. „ Přesvědčování spočívá ve vzájemně spjatých poznacích a názorech, které lidi přijali za své, k nimž si vytvořili vnitřní kritický vztah. Přesvědčení tvoří vždy charakterové jádro osobnosti člověka.“⁶⁷ Bereme v úvahu faktory jako je věk, pohlaví, víra, sociální sféra... Přesvědčit někoho znamená, že dotyčný zaujme jistý citový postoj k dané problematice.

Pokud budeme dodržovat správné postupy a budeme dostatečně opatrní, odvážím se tvrdit, že dítě dokážeme přesvědčit o čemkoli. Přesvědčování lze tedy brát jako velice silnou zbraň, kterou drží v rukou téměř každý člověk. Musíme být sami přesvědčeni o tom, co chceme vlastně dítěti sdělit. Musíme sami věřit tomu, čemu chceme, aby věřil druhý. Pokud máme jasně stanovené mravní hodnoty, pokud jim věříme a řídíme se podle nich, jsme na nejlepší cestě přesvědčit o našem smýšlení i naši mládež.

❖ **Metoda příkladu**

Ani metoda příkladu není jednoduchá. Dítě si samo vybírá, kdo nebo co mu půjde příkladem, podle koho nebo čeho se bude řídit a bude tak směřovat své smýšlení a své činy. Příkladem pro dítě se může stát každý. Proto je důležité uvědomit si fakt, že i já sama se mohu pro někoho stát příkladem. Jako matka, jako žena, jako učitelka. Obecně totiž platí, že lidé mají sklon napodobovat ty, kteří nad nimi mají převahu, anebo ty, kteří jsou jim nejbližší. A ještě důležitější potom je, se podle toho zachovat. Koukat na sebe i očima žáků a vědět, že to, co budu dělat já sama, může

⁶⁷ Horák, J. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec 1997, str. 31

chtít dělat další člověk. Proto se musíme snažit hrát své životní role, jak nejlépe svedeme. Chybou ovšem je, pokud se před žáky stavíme jako osoba naprosto neomylná, dokonalá, která nemá slabin a neumí přiznat chybu. Každý chybuje a každý by měl být schopný to přiznat. I to je důležité studenty naučit.

Už jen díky tomu, že na učitele dítě hledí jako na svůj vzor, by měl dotyčný pedagog nejen vzdělávat, ale také vychovávat. Vychovávat povzbuzením, pochvalou, oceněním. Součástí výchovy je ale také přiměřený trest, pokud si ho dítě, žák zaslouží.

- Pedagog by neměl dávat nepřiměřené tresty žákům, a pokud se trestat rozhodne, tak by váha trestu měla opravdu odpovídat váze provinění. A co je ještě důležitější, každý žák by měl být trestán podle stejného, jednotného měřítko.
- Správný pedagog by neměl přecházet otázky dětí, které se třeba zrovna nevztahují přímo k tématu. Rozvíjení dětského myšlení je důležité ve všech okruzích a ne jen v osnovách daného předmětu.

A konečně! Od kolika dětí slýcháme stížnosti a nářky nad nespravedlností učitelů. Stejně znalosti a jiná známka. „Proč?“ Ptají se nechápavě. „Proč?“ ptám se i já. Ať chceme nebo ne, hned v závěsu za vzorem rodičovským stojí vzor - pedagog. Žáci tráví velkou část svého mládí ve školních lavicích soustředěním se na výklad. Jsou tedy ovlivněni nejen obsahem učiva, ale i **chováním** kantora. Nespravedlnost, podrývání osobních názorů, protěžování jedinců, rozdílné podmínky i zacházení se žákem negativně formují jejich hodnotovou orientaci. Nemluvíme v těchto případech o šikaně? A není v zájmu pedagogů šikaně předcházet? Proto vždy mějme na paměti: „Co nechceš, aby dělali druzí, nedělej ty sám! ”

❖ **Metoda režimu**

„Jak už bylo řečeno, řád dítěte je pro jeho život nezbytný. Řád v kladném a prospěšném slova smyslu. „Jde o uvedení určitého řádu do života dítěte jak v rodinném, tak školním prostředí. Pravidelně se opakující činnosti v cyklech v rámci dne nebo týdne umožňují organismu naladit se na optimální výkon při menším výdeji energie. Činnosti probíhající v určitém opakujícím se sledu, v tzv. dynamickém stereotypu, se stávají návykem či zvykem. Jednat v souladu s tím, jak jsem zvyklý, navozuje pocity libosti a vnitřního uspokojení.“⁶⁸

Řád neboli uspořádaný způsob života by mělo mít od útlého věku každé dítě. Pokud tomu tak není, dítě nevnímá jisté povinnosti jako standardní postupy, ale jako něco navíc. Dochází k hádkám kvůli maličkostem, dochází k neposlušnosti, rivalitě či naprosté anarchii dítěte. Tímto má dítě naprosto neuspořádané morální hodnoty, kterým se bude s postupujícím věkem učit obtížněji a obtížněji, pokud se jim kdy ještě naučí.

Porušení pravidla by mělo být potrestáno. Ano či ne? Tresty obecně zvyšují agresi jedince. Jestliže si ale bude dítě dělat, co se mu zlíbí, výchova selhala a dotyčný ztrácí své morální hodnoty úplně. I toto přispívá ke kriminalitě mládeže. A proto jediným správným řešením je vést dítě již od mala k pravidelnosti, uspořádání, disciplíně a poslušnosti. Řád by měl být chápán a přijímán. Je dobré být tolerantní a seznámit jedince s tím, že po vzájemné dohodě může být řád upraven či změněn. Řád není něco svazujícího, řád má být prospěšný k snadnějšímu řízení našeho života.

Pokud tomu tak není, má daná osoba problémy doma s rodiči, které se dále stupňují v mateřské školce, ve škole a dále pak i v osobním životě.

⁶⁸ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 90

❖ Metoda kontroly a dozoru

„Základní pravidlo zní: Požadavky a tresty, jejichž naplnění (dodržení) nekontrolujeme, ztrácejí účinnost. Jinými slovy: Pokud splnění požadavku nemohu ověřit, je lepší ho nevznášet.“⁶⁹ Je logické, že děti mají tendenci dělat jen to, co musí. Především pokud jde o povinnosti. Pokud budeme dítěti stále zadávat novou a novou práci, kterou nemůžeme, nebo nemáme čas zkontrolovat, dítě zjistí, že plnění takových povinností je zbytečné a v práci přestane, či dojde k naprostému anarchistickému přístupu k plnění svých povinností. Nesmíme zapomenout dítě upozornit na chyby, vysvětlit mu, jak se příště chybám vyvarovat a po úspěšném dokončení práce či úkolu dítě pochválit. „Pozorování dětí má však i pedagogiko-diagnostický aspekt. Pro pedagoga může být velice přínosné vidět děti v jiných rolích a odlišných vzájemných vztazích než při organizované výuce ve třídě.“⁷⁰

Při mimoškolní aktivitě je vhodné uplatnit **dva typy dozoru**:

- Dozírající pedagog by měl s dětmi komunikovat, účastnit se jejich činnosti, být přirozenou součástí
- Přímý dozor by měl ustoupit do pozadí a odpovědnost by měla postupně přecházet přímo na žáky (bereme ohled na věkovou kategorii svěřenců)

Při dozoru nad různými aktivitami mimo organizovanou výuku posuzujeme úplně jiné vlastnosti žáků. Nehledíme na to, jak zvládají násobilku, a nehodnotíme naučená slovíčka. Pozorujeme jejich vynalézavost, jejich smysl pro fair play, jejich ochotu pomoci druhému, jejich zapojení se do kolektivu, jejich důvtip. Bohužel také můžeme zpozorovat jejich nesamostatnost, přílišnou agresivitu, jejich nadřazenost. V horších případech odhalíme šikanu či dokonce kriminální sklony.

⁶⁹ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 91

⁷⁰ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 91

Všechny tyto aspekty jsou pro pedagogy velice důležité. Není nic lepšího než si později s dětmi sednout a rozvinout debatu na téma kolektiv ve třídě či šikana. Nedoufejme, že se děti hned k šikaně přiznají. Ale můžeme následky či příčiny zmírnit tím, že jim znova zopakujeme a poupravíme jejich morální hodnoty.

❖ **Metoda hodnocení**

„V zásadě rozlišujeme kladné hodnocení (odměňování) a záporné hodnocení (trestání) chování dítěte. Odměny a tresty tvořily vždy nedílnou součást výchovného procesu.“⁷¹ Je běžně uváděno, že kladné hodnocení by mělo být upřednostňováno před hodnocením záporným.

A to z těchto dvou důvodů:

- **Odměna** navozuje příznivou atmosféru a zpravidla upevňuje důvěru mezi vychovatelem a vychovávaným. U kladně hodnotícího jedince se projevují pocity uspokojení. Trest funguje opačně.
- **Odměna** nám říká, jak máme jednat příště. Když budeme opakovat odměněné chování, budeme odměněni znovu. Trest má funkci eliminační. Říká, co příště dělat nemáme.

Trest je samozřejmě věci zodpovědnější nežli odměna. Tato metoda je spojena se silnými emocemi dítěte a proto by se na ni mělo tak i hledět. A proto by trest nikdy neměl vyznít jako konečné odsouzení dítěte. Trest by měl být vždy udělen s ohledem na budoucnost dítěte. Dále bychom se měli

⁷¹ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 92

řídít tím, že trestem je prohřešek smazán a vychovávaný začíná znovu, s čistým štítem. Neměly by se brát ohledy na to, že kdysi dávno něco udělal a bude za to pranýřován, kdykoliv se proviní jakkoliv jinak, obzvláště proviní-li se tentokrát v menší míře.

Kromě prohřešku a trestu je také důležitá další věc. Tou je zjištění, co prohřešku předcházelo, jeho příčina. Nelze trestat člověka, za jehož prohřešek můžeme my sami. Například nechtěně špatně udělenou radou či nedostatečně promyšleným příkazem. Také berme v úvahu to, zda nechválíme za něco, co dotyčný vůbec neudělal. Například opsaný domácí úkol nebo test. V takovém případě lze totiž mluvit o podrývání mravních hodnot.

Aby byla metoda hodnocení účinná, mělo by se dbát na **přiměřenost** odměn a trestů. Přiměřenost má podobu časovou a věcnou. Pokud tedy chceme upevňovat hodnoty naší mládeže, budeme je přiměřeně a včas odměňovat, přiměřeně a včas trestat. Nejprve dítě pochválíme za to, co udělalo dobře, až poté ho budeme kárat. Je nutné zdůraznit, že odmítáme špatný čin, nikoli dítě samotné. Každé rozhodnutí trestu vysvětlíme, podáme pádné argumenty. Sami si necháme vysvětlit okolnosti a necháme dítě nastínit nám situaci. Jestliže se dítě ke svému prohřešku samo přizná, nelže a nezapírá, snažme se ho trestat mírněji. Tím získáme jeho důvěru. A především, budeme hodnotit žáka podle toho, co umí, jaké má znalosti a vědomosti, aniž bychom ve známce promítali jeho chování nebo náš osobní vztah k němu. A konečně, budeme měřit stejným metrem! „Buďte tvrdí, ale spravedliví. Jestliže nemůžete být obojí, buďte spravedliví“⁷²

2.5 Morální vědomí v diskuzi

Morální vědomí dětí, žáků, studentů, lidí se více či méně projevuje v každé životní situaci. Nejčastější takovou situací je diskuze. Obzvláště mladí lidé zkoumají, objevují a zjišťují. Diskuze je pro ně nejlepším

⁷² Fred Lawson

prostředkem, jak se dozvědět něco nového, jak posunout a upevnit jejich hodnoty. Jakožto morálně znalí lidé, by měla (nejen) mládež dodržovat pravidla správné diskuze.

Devět pravidel správné diskuze⁷³

- 1. Nejdříve myslí, potom mluv*
- 2. Pozorně naslouchej tomu, co říkají ostatní*
- 3. Nepřerušuj druhé, když hovoří*
- 4. Reaguj na názory druhých, když na tebe přijde řada*
- 5. Říkej pouze to, čemu opravdu věříš*
- 6. Nemlč. Přispívej do diskuze*
- 7. Nech mluvit ostatní. Nechápej diskuzi jako monolog. Po svém vystoupení nech mluvit nejméně dvě osoby, než se opět ujmeš slova.*
- 8. Podporuj dobré myšlenky ostatních dokonce i tehdy, když se liší od tvých vlastních*
- 9. Přijmi nejlepší řešení i v případě, že se liší od tvého původního názoru*

⁷³ Vacek, P., Rozvoj morálního vědomí žáků, Praha, Portál 2008, str. 98

Ano, diskuze je důležitým faktorem pro upevnění hodnot. Nechat dítě projevit vlastní názor, vyslechnout si jeho názor a vhodně na něj reagovat, to vše přispívá ke správné výchově. Ovšem i v diskusi dochází k případům nadřazenosti a panovačnosti. Tyto vlastnosti nemají daleko k šikaně. Pokud se ovšem mládež dostatečně povede k dodržování morálních pravidel, i v prostředí tak demokratickém jako je diskuze, se dá šikaně zabránit.

Téma diskuze: „Jaké máte, studenti, životní hodnoty?“

Po delší odmlce vám většina studentů řekne, že vlastně ani neví, co to životní hodnota a hodnota vůbec je. Říkám si, mluví vůbec doma děti s rodiči? O čem se baví? Mají jejich rodiče nějaké hodnoty? Mají vůbec nějaké cíle? Jak chtějí, aby vypadala jejich budoucnost? Jak bude vypadat jejich budoucnost?

„Do budoucna navrhuji "výchovu k hodnotám", v jejímž rámci nebude jednotlivec konfrontován s "hodnotami". Budoucí společnost, do které dorůstají naše děti, je svět nanejvýš rozdílných individuí, které hledají své osobní štěstí a prospěch. Aby se mohlo toto hledání podařit, potřebuje tento svět bohaté zásoby zdroje tolerance, smyslu pro fair play a čestnosti. Seberealizace a zábava kdesi o samotě v koutku jsou nudné. Je to rozmanitost, co je v našem globálním světě zdrojem bohatství. Spolehlivost a opravdovost dobrovolného přátelství a vazeb propůjčuje budoucímu světu jeho étos a perspektivu.“⁷⁴

Já osobně se ptám, zda lze sloučit toleranci se zábavou a rozmanitostí mládeže? Zda lze sloučit spolehlivost a opravdovost přátelství? Je možné, aby dnešní mládež nepřišla v budoucnu do konfrontace s hodnotami? V době, kdy hodnotou mladého člověka jsou peníze, značkové oblečení, televize, internet, počítačové hry? V době, kdy všechny takové hodnoty podporují šikanu či kriminalitu a kdy rodiče podporují tyto hodnoty, protože sami si uspokojují tytéž hodnoty, a proto nemají na své čas děti?

⁷⁴ Murphyová-Wattová, M., Stamerová – Branková, P., Připravte své dítě do života, Praha 2007, str.21

Thomas Hora tvrdí: „Existuje jen jediný způsob, jak si poradit s životem, a to najít onen soubor hodnot, které nepodléhají módním trendům, které se nikdy nemění a budou neustále rodit ovoce v tom smyslu, že nám i uprostřed velice nejistého světa přinesou klid, zdraví a jistotu.“⁷⁵ Já však s tímto názorem nemohu souhlasit. Nemyslím si, že existuje jen jediný způsob, jak si poradit se životem. To by přece bylo velice jednoduché a přímočaré. Dále najít soubor hodnot, které nepodléhají módním trendům a nemění se, je podle mne také nemožné. Myslím si, že hodnoty člověka budou vždy podléhat trendům doby, vývoji člověka a společnosti a síle osobnosti každého jedince. Také se domnívám, že každému jedinci přinese klid a jistotu v tomto nejistém světě něco jiného. Pokud však mládeži chceme pomoci se v tomto složitém „hledání“ zorientovat, můžeme jí nabídnout některou z možných cest.

Aby se mládež naučila hodnotám a aby se dokázala lépe vypořádat se svou budoucností, potřebuje vzdělání. Pedagoga, který studenta naučí:

1. *třídít velké množství informací*
2. *filtrvat, prozkoumávat, vyhodnocovat a vybírat informace*
3. *osvojit si nové vědomosti a učit se*
4. *přiřazovat nové poznatky ke starým*
5. *používat vědomosti v praktickém životě*
6. *získávat speciální poznatky*
7. *cíleně předávat vědomosti dál*
8. *vytvářet si vlastní postoj*
9. *rozhodovat se*
10. *poznávat své osobní šance a cíleně je využívat*
11. *vést úspěšný a naplněný život podle svých představ⁷⁶*

Dnešní moderní a rychlá doba, pokrokový, konzumní světa kolotoč modernizace smetly všechny dávné pravdy a hodnoty mládeže. Dnes se

⁷⁵ Thomas Hora

⁷⁶ Murphyová-Wattová, M., Stamerová – Branková, P., Připravte své dítě do života, Praha 2007, str. 32

dostavuje jen obrovská záplava informací a nových vynálezů. Je logické, že se tím hodnoty posouvají nebo úplně mění. Co tedy naše děti vedle vzdělání dále potřebují? Potřebují postoj, který je připraví na budoucnost.

Potřebují nové hodnoty:

- *optimismus*
- *inovátorství*
- *připravenost nést riziko*
- *zodpovědnost*
- *solidaritu a toleranci*
- *mírumilovnost a skromnost*⁷⁷

Děti potřebují jak důvěru sami v sebe, tak důvěru rodičů či pedagoga. Potřebují **optimistický životní postoj**. Díky tomu se chopí iniciativy. Už nebudou jen tiše sedět v koutku. To přece budoucnost nepřipouští. Naše děti by se měly naučit čelit pesimismu, přestat vnímat podkopávání svých morálních hodnot a být optimistické i samy k sobě.

Když si budou děti zdravě věřit, budou moci přispívat k pokroku ve světě. Inovátorství znamená jiný pohled na věc, **myslet samostatně**, samovolně, myslet jinak než druzí. Tak se většinou rodí nejlepší změny. Inovátorství znamená kreativita. Znamená to odvahu sejít z vyšlapaných cestiček a pokusit se o něco svého, o něco nového. Inovátorství znamená řešit komplexně všechny problémy, které nás potkají.

Být připraven na to nést riziko, je v životě hodně důležité. Den co den nám život připravuje další a další neznáma a **překážky, které musíme překonávat**. Měli bychom děti naučit žít v nejistotě a připravit je na možný pád? Být připraven znamená, překonat strach a výkyvy, které nás bezesporu potkají. Je třeba mládež seznámit s tím, že absolutní jistota prostě neexistuje a naučit je chovat se podle toho. Jak se říká: „Odvážnému štěstí přeje.“

⁷⁷ Murphyová-Wattová, M., Stamerová – Branková, P., Připravte své dítě do života, Praha 2007, str. 46

Zodpovědnosti naučíme děti tak, že je necháme starat se o sebe i o ostatní. Aby naše společnost správně fungovala, mladí si musí uvědomit, že jsou její **součástí** a že za její pochybení nesou zodpovědnost i oni sami. Například, aby se studenti cítili spolu odpovědní za bezproblémový chod školy, měli by se podílet například na utváření pravidel, která budou muset akceptovat ve školním řádu. Čím větší úsilí budou vynakládat na určitou činnost, tím větší zodpovědnost bude u nich podporována a tím jasnější hodnotový systém si budou vytvářet. Není hrdinství házet vinu na někoho druhého, zvláště pak na společnost. Ano, hodně mladých to tak dělá. Proto je nutné jim vysvětlit, že jediná zodpovědná osoba je on sám. Jen tak si udrží naše děti životní úroveň.

Solidarita a tolerance jsou prvky důležité pro dokonalé **soužití**. Ruku v ruce se solidaritou jde i vzájemná pomoc, jednostranná pomoc, smysl pro spravedlivost. Egoismus vede k depresím, osamocení a stresu. Učme naše děti bránit druhé, zastávat se jich a nikoli je šikanovat a páchat kriminální činy na druhých. Jděte našim dětem v toleranci příkladem. „Ve jménu tolerance bychom se měli dožadovat práva netolerovat intoleranci.“⁷⁸

Nadřazenost a vychloubání se už nikdo nebere jako obdivuhodnou vlastnost. To, po čem touží naše budoucnost je skromnost, jednoduchost, kompromis a vzájemné pochopení. Tím naučíme naše děti vážit si jeden druhého, vyhýbat se kriminalitě a eliminovat šikanu. Mírumilovnost se tedy musí stát v budoucím světě důležitou hodnotou. Konflikty by měly být řešeny konstruktivně a bez agrese, asertivně a nenásilně. Měly by se eliminovat prvky, jako jsou nepochopení a násilí.

Jen takovými způsoby si naše děti vybudují pokojnou budoucnost a nové hodnoty!

Cesta k tomu však není jednoduchá. Už když se podíváme na deset přikázání 21. století podle Murphyové a Stamerové, je nám na první pohled jasné, že budeme muset překonávat spoustu „civilizačních“ překážek.

⁷⁸ Sir Karl Remund Popper

Deset přikázání 21. století

Kdo chce v budoucnu projevit svou osobnost a obstát v životě, musí se řídit novými přikázáními:

1. „Nebud' neustále aktivní, někdy také vypni“

Dnešní společnost je nastavena na vysoké výkony jednotlivců. Nejen že po nás vysokou výkonnost požadují naši šéfové, učitelé a rodiče, ale my sami si nastavujeme vysoké cíle, jejichž splnění vyžaduje neustálou akci. Při plnění nikdy nekončících úkolů, často zapomínáme na odpočinek, zábavu, své nejbližší. To pak vede k výčtkám, že se málo věnujeme dětem, rodičům, kamarádům, ale i sobě samým. Často se zastavíme (nebo spíše jsme zastaveni), až když začneme mít psychické nebo jiné zdravotní problémy nebo je má někdo z našich blízkých. Proto je velmi důležité do přeplněných diářů cíleně zařadit i relaxaci. A samozřejmě bychom v tom měli pomoci i našim dětem a mládeži. Teď nemám na mysli, že by mládež byla stále v akci a nikdy neodpočívala. V tomto případě však soudím, že je na místě spíše mladé lidi naučit, jakým způsobem správně odpočívat. Jako učitelka k tomu mám výbornou příležitost nejen při organizaci školních výletů, kde často studentům nabízím pro ně nové možnosti trávení volného času, ale i při organizaci exkurzí do divadel, galerií, na výstavy.

2. „Nehoň se ustavičně za trendy s krátkou životností“

Nejen mladí lidé, ale stále častěji i ti starší nemají vytříbené priority, co je pro ně v životě skutečně důležité. Aniž by své činy domysleli do konce, mění svá rozhodnutí, ještě než dokončili ta předchozí. Často pak zjistí, že to na čem usilovně pracovali, za to vlastně nestojí. Proto se domnívám, že je nutné mladé lidi naučit vidět více do budoucna a umět si v předstihu vybavit následky svých aktivit.

3. *„Kupuj pouze to, co opravdu potřebuješ, a jako nejdůležitější kritérium při nákupu měj vlastní zdraví“*

Naše konzumní společnost je zaměřena na nákup a spotřebu zboží. Veškerého zboží, i toho, co vůbec nepotřebujeme. Často jsme ovlivněni všudypřítomnou reklamou, jindy našimi vysokými nároky. Kvůli uspokojení svých nereálných potřeb jsme ochotni vsadit i své zdraví. Pak se zadlužujeme, bereme si navíc další práci, neodpočíváme. Následkem je celková nespokojenost a třeba i selhání zdraví. Proto si myslím, že bychom o důležitosti vlastnit či nevlastnit vše, co nás obklopuje a o možných následcích z toho vyplývajících, měli s mládeží diskutovat.

4. *„Nepokoušej se neustále zvyšovat svůj životní standart a rozhodně ho nezaměňuj s kvalitou života“*

Naučme sebe i naše děti, že kvalitní a spokojený život je málokdy úměrný výši bankovního konta. Ukažme na živých příkladech kolem nás, jak spokojenost a štěstí opravdu nesouvisí s velikostí domu, auta a příjmu.

5. *„Nauč se vypouštět nepodstatné záležitosti. Raději něco zmeškej, než abys byl u všeho“*

Už ve školních lavicích často mládeži připomínám, že každý si volí své priority. Otázkou je, zda si nakonec lidé umí zvolit ty správné priority. A i v tom můžeme mladým lidem pomoci. Naučit je, aby poznali, co je pro ně důležité a co třeba jen jednoduché nebo krátkodobě příjemné.

6. *„Nauč se zase zcela soustředit jen na jednu věc, místo toho, abys dělal ve stejný okamžik několik věcí najednou. Znovuobjev houpací síť.“*

Každý z nás má velký výběr možností: čím se zabývat, co podniknout, čeho se zúčastnit. Není však v silách nikoho, aby zodpovědně a kvalitně zvládl splnit všechny činnosti najednou. Proto naučme mládež, že pokud chceme být úspěšní, je dobré se vždy zaměřit na dokončení jednoho úkolu, než začneme pracovat na dalším. Tím naši výkonnost můžeme jen zrychlit a při tom nebudeme přetěžovat psychiku přemírou různých úkolů.

7. *„Neuskutečňuj všechny své sny, některá nesplněná přání si uchovej“*

Sdělme dětem, že je dobré postupovat od krátkodobých cílů, přes střednědobé až po ty dlouhodobé a třeba i celoživotní. Vše musí přicházet postupně. Vysvětleme jim, že i cesta ke splnění velkého přání může být zábavná a přínosná.

8. *„Nedělej nic na úkor druhých nebo následujících generací“*

Pokud při plnění našich cílů někomu ublížíme, jistě z dosaženého výsledku nebudeme mít dlouhodobou radost. Případné nesolidní jednání se každému dříve nebo později vrátí a v konečné fázi by přišlo jen zklamání. Myslím, že je vhodné dětem toto přikázání demonstrovat na vhodných příkladech z okolí, které možná i samy budou znát.

9. *„Užívej všeho s mírou, aby sis mohl užívat dlouho“*

Už naši předkové používali přísloví „Všeho moc škodí“. Vysvětleme dětem, že krátkodobá radost, která přinese negativní následky, bude svými následky zcela zastíněna.

10. *„Prožitek ze života si zaslouží - prací nebo dobrými skutky. Zcela podle Goetheho výroku: Neexistuje nic dobrého, kromě toho, co si sami učiníme“⁷⁹*

⁷⁹ Murphyová-Wattová, M., Stamerová – Branková, P., Připravte své dítě do života, Praha 2007, str. 46

Pokud se děti budou aktivně podílet na organizaci výletu, výzdobě třídy, financování adopce na dálku atd., tak z těchto činností budou mít daleko větší radost, než kdyby se jich jen zúčastnily.

2.6 Jak upevnit hodnoty mládeže?

Výchovou, komunikací, vysvětlováním, dáváním příkladů... Každá rodina, každá škola, každý kolektiv dodržuje určité zásady, principy, výchovné postupy, které jsou založené na tradicích, ideálech, přesvědčení a především na **hodnotách**. Hodnoty jedince či celé společnosti je něco unikátního, co se musí hýčkat, protěžovat, chránit, rozvíjet a upevňovat. Tomu slouží nejlépe rodina, škola, přátelé, parta, ale také koníčky a zájmy. Každý z nás má možnost změnit nebo posunout hodnoty jak svoje, tak hodnoty druhého. V dobrém i špatném slova smyslu. My se budeme snažit poukazovat na hodnoty kladné, nezbytné pro život a na to, jak je předávat dětem.

Jak předávat hodnoty dětem?

Hodnota je vždy spojena s člověkem a jen člověk dává hodnotám jejich význam. Proto je žádoucí, aby si i mladá generace vytvářela kladný vztah k hodnotám. Jen tak hodnota získá své místo v procesu vývoje lidstva a bude začleňována do lidských vztahů.

Přijetí nebo nepřijetí hodnoty je závislé na řadě faktorů. Záleží jak na nositeli hodnot, tak na příjemci hodnot. Přijímání hodnot podléhá např. věkové diferenciaci, inteligenci, způsobu předávání hodnot, atmosféře prostředí, vztahu mezi nositelem a příjemcem hodnoty. Ať je nositelem hodnot rodič, učitel nebo třeba rodinný přítel, může při předávání hodnot uplatnit principy, které doporučuje Melgosa a Posse:

- *„Předávejme své principy a hodnoty inteligentním způsobem a ve vhodné dobu.*
- *Rozvíjejme s dětmi dialog a podporujme jejich aktivní účast v něm.*

- *Používejme přátelská gesta i tón hlasu*
- *Povzbuzujme v dětech zájem a touhu přenést naše rady do praxe*
- *Ilustrujme kýžené hodnoty na příkladech lidí, které naše děti obdivují*
- *Hodnoťme činy našich dětí, abychom je mohli v pravou chvíli poopravit či naopak pochválit. Probírejte s nimi tyto záležitosti v soukromí.*"⁸⁰

Je patrné, že pozitivní přístup a přátelská atmosféra mezi nositelem a příjemcem hodnot je jedním z nejdůležitějších faktorů.

2.6.1 Náplň volného času dospívajících

Abychom mohli studovat hodnoty mládeže, musíme znát její **žebříček hodnot**. Žebříček hodnot je individuální záležitost každého jedince. Každý má jinak posunuté hodnoty, pro každého je důležité něco jiného. Neptejme se nyní kdo, ale **co ovlivňuje hodnoty dnešní mládeže?** „Hodnoty zaujímají významné místo v motivační struktuře člověka a v jeho chování. Existuje složitý a zprostředkovaný vztah mezi společností a jejím vývojem a složkami osobnosti člověka. Hodnotový systém současného dospívajícího jedince se utváří ve složitých podmínkách. Společnost dává jedinci signály o možnosti jednat v rozporu s hodnotovým systémem společnosti.“⁸¹

2.6.1.1. Volný čas

Aktivitty spojené s volným časem by měly obecně rozvíjet schopnosti jedince, popřípadě celé společnosti. „Ve sféře volného času se jednak rozhoduje o rozvoji talentu mladého jedince a naplnění jeho potřeb a

⁸⁰ Melgosa, J., Posse, P. Umění výchovy dítěte, Praha, 2003, Str. 177

⁸¹ Sak, P., Saková, K. Mládež na křižovatce, Svoboda Servis, Praha 2004, str.9

zájmů, na druhé straně se tlumí tendence k negativnímu sociálnímu zrání."⁸² Anebo by tomu tak mělo alespoň podle mého názoru být. Ovšem není. Mládež by měla svůj volný čas využít na odpočinek, relaxaci, na příjemné aktivity jako je procházka v přírodě, povídání si s přáteli, práce na zahradě, kutilství nebo sportování. Neříkám, že takového náctiletého dnes nepotkáme. Ale oněch jedinců je méně a méně. Divadla, muzea a výstavy byly nahrazeny videem, koncerty a bary. Výlety do přírody nahradilo toulání se po nocích, místo povídání s rodiči dají mladí přednost své partě. A právě parta je jedním z nejčastějších faktorů, které ovlivňují chování, smýšlení a hodnoty mládeže. Parta může jedince ovlivnit jak pozitivně, tak negativně. Může dojít i k tak zoufalým postupům jako jsou krádeže a podobné kriminální činy.

„Jak tomu zabránit?" Ptají se rodiče, učitelé, přátelé. Nezabráníme tomu. My a naše mládež tomu musíme předcházet. Jako rodiče budeme v našich nezletilých budovat zdravé sebevědomí, budeme jim vše vysvětlovat, necháme vyniknout jejich silné stránky a budeme je podporovat v jejich činnostech. Samozřejmě v natolik přiměřené míře, aby se z naší mládeže nestali nadřazení šikanující teroristé.

2.6.1.2 Závislosti

V kolektivu mladých lidí se neustále objevuje a zkouší něco nového. Alkohol, cigarety, marihuana, ale i další lehké a těžké drogy. Nic z toho není u mládeže výjimkou. Česká společnost je tradičně společností s velkou spotřebou alkoholu, mnoha kuřáky a v posledních letech je zde patrné i rozšíření toxikomanie. Užívání drog je jedním z fenoménů, který odlišuje dnešní mládež od předchozích generací.

⁸² Sak, P., Saková, K. Mládež na křižovatce, Svoboda Servis, Praha 2004, str.59

Společnost a stát se musí podílet na řešení tohoto problému. Ale jsou to především rodiče a pedagogové, kdo by měl mladým lidem vysvětlit a připomenout rizika, která jsou více než zřejmá, při konzumaci těchto omamných látek. Měli bychom naši mládež vést k tomu, že bavení se tím, že se bude opíjet nebo brát drogy, není žádné hrdinství. Vysvětleme jim, že tím ubližují nejen sobě. Při konzumaci omamných látek se mladý člověk snadno dostane do euforie, přestane se ovládat a kontrolovat. I takoví lidé mají blízko ke kriminalitě. Jednak proto, že ztrácí kontrolu sami nad sebou, ale také proto, že třeba shánějí peníze na svou denní dávku. Kapesné nestačí, začnou krást rodičům a kamarádům a v horších případech nezůstanou jen u toho. „Vhodné pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže je jednou z účinných forem prevence tak závažných výchovných problémů, jako jsou projevy agresivity, drogová závislost, problémy v oblasti sexu.“⁸³

Pojďme tedy naší mládeži příkladem. Neopíjejme se před dětmi, nebo dokonce s nimi, odpusťme si cigaretu v jejich přítomnosti. Raději si s nimi povídejme, řešme jejich problémy a pomáhejme jim. Prodiskutujme s nimi naše hodnoty a buďme jim vzorem.

2.6.1.3 Média

„Vizuálně prezentovaný příběh se více podobá skutečnosti a dítě jej také jako skutečný vnímá. Čtený příběh si lze dotvářet, může se zde uplatnit dětská fantazie a tvořivost. Média lze považovat i za socializační prostředky.“⁸⁴

Život současného člověka je významně ovlivněn hromadnými sdělovacími prostředky. Využívání médií je nedílnou součástí života

⁸³Pávková, J. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. str. 40

⁸⁴Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1999. str. 184

člověka v práci i ve volném čase. Volný čas lidí je převážně tráven s médii a vedle přímých mediálních aktivit jsou i další činnosti spojeny s médii.

Četba knih - s knihou v ruce je dnes mládež viděna velice zřídka kdy. Sama od sebe se rozhodne přečíst knihu jen nepatrná část mladých lidí. Četba je nahrazována filmy a seriály. Povinná četba, kterou zadávají učitelé v dobré víře probudit v mládeži zájem o literaturu, je stahovaná z internetu. Dávno jsou pryč doby, kdy chlapci psali milostné básně na dopisní papír. Dnes si každý koupí miniaturní papírové vydání otřepaných frází, které posílá SMS zprávou své milované. Že by učitelé literatury pochybili? „Současnou etapu vývoje společnosti, ale i celé lidské civilizace lze charakterizovat jako přechod od tištěných médií k elektronickým technologiím a k multimédiím.“⁸⁵ Spíše jsou dnešní masmédiá silnější a učitelé jsou na ně krátkí. Ale popravdě řečeno, kdo by si jimi nechtěl usnadnit život?

Televize - „Dominantní volnočasovou aktivitou je sledování televize. Podle výzkumů sleduje každý den televizi 76% mládeže. Dalšími pasivními aktivitami jsou počítačové hry, sledování filmů, návštěvy restauračních zařízení, bloudění po ulici, nicnedělání.“⁸⁶

Když přijde mladý člověk ze školy a doma nenarazí na rodiče ani na sourozence, první co udělá je, že si pustí televizi. Téměř nikoho dnes nezajímají dokumentární pořady. Ostatně, na ty je občas i těžké v televizi narazit. Mladí sledují kriminálky, noční talkshow nebo americké filmy plné násilí, kriminality a sexu. Jak se pro mladé může stát vzorem rodič, tak se pro ně stane vzorem hlavní hrdina jeho nejoblíbenějšího filmu či seriálu. Dotyčný se zhlédne ve svém vzoru natolik, že začne aplikovat hrůzné agresivní metody na své kamarády. A protože americkým hrdinům často projde i sebetěžší kriminální čin, jedinec začne nabývat pocitu, že to tak chodí i ve skutečnosti. Následkem může být až porušování zákonů,

⁸⁵ Sak, P., Saková, K., Mládež na křižovatce, Svoboda Servis, Praha 2004, str. 112

⁸⁶ Hofbauer, B. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004, 176 stran.

šikanování slabších a odmítání jakékoli autority jakou jsou například rodiče a učitelé. V televizních filmech a seriálech je mládeži doslova podáván návod na to, jak se stát kriminálním, jak začít obchodovat s drogami a jak se stát vyvrhelem společnosti.

Naskýtá se ovšem otázka, jak tomu všemu zabránit? Žít bez televize si konečně nedokážeme představit ani my, dospělí. A když vezmeme v úvahu, že zapneme zpravodajství a tam vidíme úplně ty samé obrázky, jako nám předhazují americké filmy? Napadá mě otázka, jestli je společnost odrazem médií anebo zdali nejsou média odrazem naší společnosti? Ano, televize nám ukazuje něco zakázaného, špatného, nemorálního a nehodnotného. Ale není to proto, že právě to nás nejvíce zajímá a že právě to my chceme vidět?

Internet, počítač - na internetu se dnes dá najít snad opravdu všechno. Původní krásná myšlenka, že bude počítač a internet sloužit jako zdroj a pomocník ke zpracování informací se vytratila. Nejen že mladí najdou na internetu referáty a různorodé zpracované texty, články a práce, aniž by proto udělali víc než jen dvakrát „klik“. Na internetu jsou přístupné porno nahrávky, erotické hry, obchody se zbraněmi... Když dovolíme mladému člověku sednout k počítači bez kontroly a dohledu, jako bychom tím podkopávali jeho nabyté hodnoty. Zvědavý mladý člověk si začne hledat jinak nedostupné informace. A protože na internet dnes může vkládat články kdokoli, neubráníme se zkresleným informacím, které zde dítě načítá. Logicky jsou potom jeho hodnoty částečně nebo zcela posunuté. „Internet je prostředkem sdílení svobodných informací a poskytování informačních služeb např. o počasí či dopravní situaci. Proniká do všech sfér života, jako je rodina, škola, práce a s tím související služby. Do volného času zasahují informace o kulturních, sportovních, společenských a dalších událostech. Internet se stává samostatnou volnočasovou aktivitou.“⁸⁷

⁸⁷Hofbauer, B. Kapitoly z pedagogiky volného času. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, s. 124

Když ještě vezmeme v úvahu fakt, že nespočet mladých lidí využívá počítače za účelem hraní her, je jasné, že bychom jako rodiče měli zakročit. Nechat mladého člověka trávit veškerý jeho volný čas střílečnými hrami, se podepisuje na jeho psychice i na jeho chování. Není pochyb, že takové trávení volného času tvoří a prohlubuje agresivitu, popřípadě i kriminalitu mládeže.

Neříkám, že toto jsou jediné hodnoty naší mládeže. Není ovšem pravda, že by byly zcela zanedbatelné. Dospělí by proto měli dbát na eliminování zásahů těchto prvků do života jejich dospívajících dětí. Ano, měli bychom mladým důvěřovat, ale měli bychom také prověřovat a nabízet dětem vhodné možnosti využití volného času. „Zájmové činnosti by měly uspokojovat, rozvíjet a kultivovat zájmy, uspokojovat potřeby a rozvíjet specifické schopnosti. Tím se volnočasové činnosti stanou významným prvkem při utváření životního stylu a hodnotové orientace člověka.“⁸⁸ Nezapomeňme však, že jednou z nejdůležitějších hodnot je rodina, která mladé lidi vede ke stejně důležitým hodnotám, bez ohledu na to, v jak moc pokrokovém, demokratickém a konzumním světě žijí.

⁸⁸ Pávková, J. Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času, s. 51

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metody výzkumu hodnotových orientací mládeže

3.1.1 Pozorování

Dříve, než bylo studentům sděleno, že na jejich škole bude probíhat výzkum hodnotové orientace mládeže, byli studenti více pozorováni nejen během výuky, ale hlavně o přestávkách, při školních akcích konaných mimo školu, ale i v jejich volném čase. Během tohoto sledování byla snaha vypožorovat způsoby chování děvčat k chlapcům a naopak, chování studentů k jednotlivým pedagogům a pedagogickým pracovníkům, k rodičům, ale i k ostatní veřejnosti.

Se studenty byly často navazovány rozhovory na téma způsobu trávení volného času, vliv médií na člověka, hodnot lidí a především mládeže. Diskuze často obsahovaly otázky typu: „Co je pro tebe důležité během školního roku, co ve tvé rodině? Myslíš, že se to nějak změnilo v průběhu posledních dvaceti let? Jaké hodnoty mají tví rodiče, kamarádi?

3.1.2 Dotazník

Pro studenty byl připraven dotazník s deseti otázkami (Příloha č. 3). Některé otázky byly otevřené a studenti měli za úkol na ně odpovědět stručnou a co nejdůležitější odpovědí. Většina otázek však byla uzavřených, či částečně otevřených. Úkolem studentů pak bylo zakroužkovat jednu z nabízených odpovědí.

Otázky byly voleny na základě předchozích diskuzí a rozhovorů, které probíhaly jako předvýzkum.

Respondenty výzkumu se stali studenti Střední veřejnoprávní školy Trivis ve Vodňanech, kde jsem učitelkou anglického jazyka.

3.2 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit a vyhodnotit, pohled mládeže na společnost, která je obklopuje, upozornit na některé negativní jevy ve společnosti. Zjistit, zda a jaké hodnoty mládež uznává (je-li pro studenty důležitá láska, tolerance, peníze, úspěch...), co si myslí o své rodině a svém postavení v ní (komunikace v rodině, vzory...), co je jejím životním cílem. Jakých hodnot si cení u svých učitelů a svých kamarádů.

Práce se rovněž snaží o porovnání vývoje hodnotové orientace u studentů jedné střední odborné školy po čtyřech letech. Cílem je zjistit, zda dochází ke změně hodnotové orientace v tak relativně krátkém časovém období, jako jsou čtyři roky.

Cílem práce je snaha získat informace, které by mohly pomoci zlepšit vztahy mezi studenty a učiteli, či zefektivnit spolupráci učitelů a studentů.

3.3 Charakteristika výzkumu

Vlastní výzkum tvořilo 171 respondentů, testovaných v průběhu 4 let. Testovaný soubor se skládal z 81 mužů a 90 žen. Všichni respondenti jsou nebo byli studenty Střední školy veřejnoprávní Trivis ve Vodňanech. Věk respondentů byl v pásmu od 16 – 21 let. Všichni byli studenty 1. – 4. ročníku.

V roce 2009 vyplnilo dotazník celkem 118 respondentů. V roce 2013 se výzkumu zúčastnilo 53 respondentů Střední školy veřejnoprávní Trivis.

Ke sběru dat docházelo pomocí rozhovorů, pozorování a dotazníků. V roce 2009 respondenti vyplňovali dotazník v papírové formě při hodinách občanské výchovy. V roce 2013 respondenti vyplňovali dotazník elektronicky prostřednictvím školního Moodlu, a to ve svém volném čase (autorka již občanskou výchovu nevyučovala). Autorka do této práce použila automaticky vygenerované grafy a tabulky z Moodlu z roku 2013.

2009	celkem	muž	žena
1. ročník	28	19	9
2.ročník	16	7	9
3.ročník	37	12	25
4.ročník	37	16	21
Celkem	118	54	64
%		45,76	54,23

Rok 2013	
- muž:	 27 (50,94 %)
- žena:	 26 (49,06 %)

V testovaném souboru byli studenti rozděleni dle pohlaví a v roce 2009 i dle jednotlivých ročníků.

3.4 Tabulky, grafy a analýzy zkoumaných otázek

V této části diplomové práce jsou vyhodnoceny jednotlivé otázky dotazníku. Téměř každá otázka obsahuje tabulku se sečtenými hodnotami po vyhodnocení dotazníku. Také byl přidán graf pro lepší názornost a porovnávání dosažených výsledků. Každá otázka obsahuje analýzu, kde se autorka zamýšlí nejen nad zjištěnými hodnotami, ale také nad možnými příčinami daných odpovědí a způsoby řešení.

1. Prospěch

1. V pololetí letošního školního roku jsem měl/a: 2009								
	Vyznamenání		Dvojky, trojky		Čtyřku		Několik čtyřek, pětku	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1. ročník	1	0	4	5	8	3	6	1
2. ročník	0	2	3	5	3	2	1	0
3. ročník	0	3	2	10	3	10	7	2
4. ročník	1	1	5	8	6	10	4	2
%	6,77		35,59		38,13		19,49	

1. V pololetí letošního školního roku jsem měla - 2013	
- Vyznamenání:	 3 (5,66 %)
- Několik dvojek, či trojek:	 8 (15,09 %)
- Čtyřku:	 30 (56,60 %)
- Několik čtyřek, či pětku (y):	 12 (22,64 %)

Průzkumu se v roce 2009 zúčastnili studenti, jejichž prospěch se nejčastěji pohyboval kolem průměru 2,7. Studenti uváděli dosažené výsledky v pololetí školního roku 2008-2009. Nejčastějšími známkami na vysvědčení bylo několik trojek nebo alespoň jedna čtyřka. Jen osm respondentů ze všech dotazovaných mělo na vysvědčení vyznamenání. Zatímco celých 23 studentů mělo buď několik čtyřek, nebo minimálně jednu pětku. Po porovnání prospěchu dívek a chlapců, bylo zjištěno, že dívky mají výrazně lepší prospěch – u dívek můžeme najít šest vyznamenání, zatímco u chlapců pouze dvě. Na druhé straně u 18 chlapců můžeme vidět, že byli hodnoceni několika čtyřkami nebo alespoň jednou pětkou.

Pokud porovnáme hodnocení studentů s rokem 2013, musíme konstatovat, že prospěch studentů se zhoršil zhruba o jeden stupeň. V roce 2009 mělo 35,59 % studentů dvojky či trojky, v roce 2013 to bylo jen 15 %. Čtyřky mělo v roce 2009 přes 38 % studentů, v roce 2013 to již bylo 56,60 % respondentů.

Tyto známky přibližně odpovídají známkování studentů na středních odborných školách.

2. Uveď, co je tvým životním cílem, čeho bys chtěl v životě dosáhnout.

2009:

	peníze	rodina	Úspěch, kariéra	maturita
1. ročník	3	4	5	4
2.ročník	1	3	6	5
3.ročník	3	11	16	9
4.ročník	6	15	11	5
%	11	28	32	19

2013:

Peníze	4 (7,54 %)
Rodina	5 (9,43 %)
Úspěch, kariéra	31(58,49 %)
Maturita	7 (13,20 %)
Neví	6 (11,32 %)

Tato otázka byla položena jako otevřená. Studenti měli vypsát jeden jejich životní cíl. Byla to pro ně jedna z nejtěžších otázek, protože někteří vůbec nevěděli, co si pod tímto pojmem představit. Proto v roce 2009 nechalo 9 ze 118 žáků kolonku nevyplněnou. V roce 2013 napsalo, že neví, 6 žáků z 53 dotázaných. Z toho je patrné, že rozhodnutí MŠMT o vzniku nového předmětu estetická výchova, kde by se toto téma také mělo probírat, je účelné.

Protože se nejčastěji objevovaly odpovědi týkající se peněz, rodiny, kariéry a vzdělání, zahrnuli jsme právě tyto životní cíle do grafu.

Pokud porovnáme odpovědi studentů po čtyřech letech, je zde zřejmý posun hodnot z oblasti rodiny na úspěch a kariéru. V roce 2009 byla životním cílem rodina pro 28 % studentů, zatímco v roce 2013 pouze pro 9,43 % studentů. Naopak kariéra jako životní cíl vzrostla z 32 % v roce 2009 na 58,49% v roce 2013. Těto tendenci odpovídá jak způsob života v rodinách, tak i v celé společnosti. Studenti zřejmě zrcadlí postoje svých rodičů, kteří na své děti často nemají kvůli práci dostatek času. Možná právě proto se i pro mladou generaci může stát práce nejdůležitějším bodem života.

3. V naší rodině si často společně povídáme

2009	Ano		Ano – občas		Při řešení problémů		Málo kdy	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1.ročník	4	5	5	3	8	0	2	1
2.ročník	2	4	3	5	2	0	0	0
3.ročník	4	12	7	8	0	1	1	4
4. ročník	8	10	6	4	1	0	1	7
%	41,52		34,74		10,16		13,55	

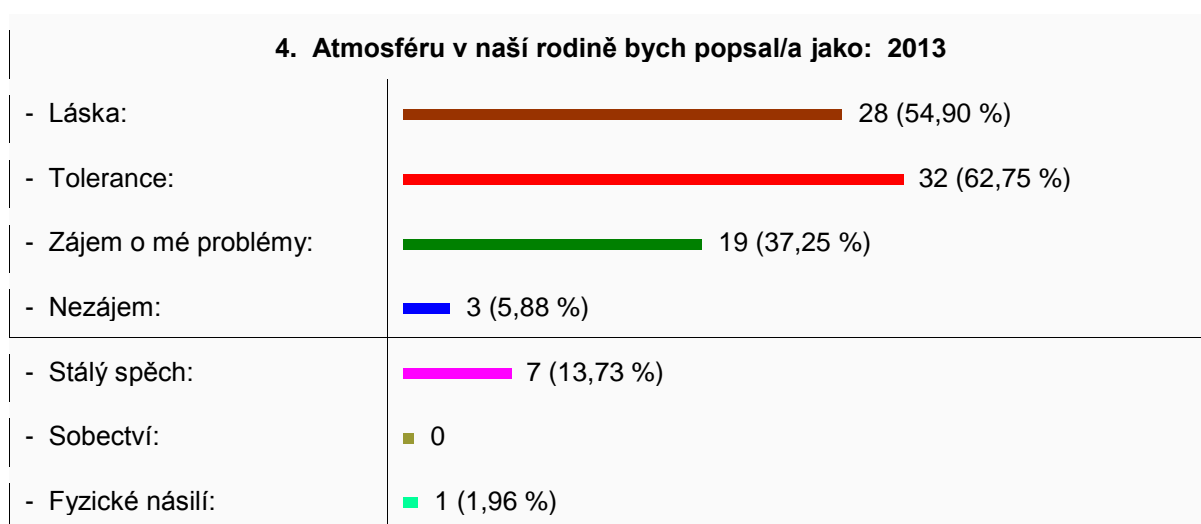
3. V naší rodině si často společně povídáme. 2013	
- Ano – velice často:	 22 (41,51 %)
- Ano – občas:	 22 (41,51 %)
- Jen při řešení problémů:	 3 (5,66 %)
- Málo kdy:	 6 (11,32 %)

Při vyhodnocování otázky o míře komunikace v rodinách jsem byla mile překvapena. V roce 2009 i 2013 jsem nejvíce odpovědi zaznamenala u možnosti : „Ano – velice často“ – 41,52%. V roce 2013 byla tato odpověď dokonce stejně četná jako: „Ano – občas“, přičemž tyto dvě možnosti byly zvoleny každá 41, 51 % respondenty.

Jen málo žáků odpovědělo, že si s rodiči povídají jen při řešení problémů. Toto zjištění je celkem potěšující, protože jsem přesvědčena, že míra komunikace rodičů a dětí citelně ovlivňuje utváření hodnotové orientace. Jak bylo zaznamenáno v teoretické části, děti velmi často „zrcadlí“ své rodiče a ke svému pozitivnímu vývoji potřebují vhodný vzor. Čím více děti s rodiči komunikují, tím větší mají životní rozhled. V případě, že pro rodiče jsou důležité hodnoty, jako je láska, tolerance, čestnost, pracovitost atd., mají jejich děti velkou perspektivu, aby se i pro ně tyto hodnoty staly normou. Na druhé straně je zde ale jistě i riziko, že rodiče, kteří naopak tyto hodnoty neuznávají, ale spíše jimi opovrhují, mohou své děti ovlivnit negativně. Z výzkumu však vyplývá, že v rodinách, kde se komunikuje velice často, patří mezi diskutovaná témata právě kladné a tím i žádané hodnoty. To usuzujeme i z dalších odpovědí, která se týkají např. atmosféry v rodině.

4. Atmosféru v naší rodině bych popsal/a jako:

2009	Láska		Tolerance		Zájem o problémy		Stálý spěch	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1. ročník	3	3	9	4	6	1	3	1
2. ročník	4	4	1	3	2	2	2	0
3. ročník	8	10	3	5	1	3	0	5
4. ročník	8	6	9	10	5	3	1	2
%	38,98		41,52		19,49		11,86	

V rodinách studentů Trivisu se dá atmosféra nejčastěji popsat jako prostředí plné lásky a tolerance. Tyto dvě možnosti se nejčastěji objevily jak u respondentů v roce 2009, tak i u dotazovaných v roce 2013. Je však nutno podotknout, že jak k lásce v rodinách tak i k toleranci, se v roce 2013 přihlásilo o 10 % respondentů méně. Možná tento výsledek koresponduje s větším zaměřením rodin na práci, úspěch a kariéru. Přesto však při konfrontaci této a předchozí otázky (komunikace v rodině), můžeme konstatovat, že procentuálně se téměř shodují odpovědi, kdy se v rodinách hodně komunikuje a zároveň je zde atmosféra plná lásky a tolerance. Autorka při porovnávání zjistila, že tyto dvě hodnoty (láskyplné prostředí a častá komunikace) jsou v jednotlivých rodinách propojeny.

Na druhou stranu jako stálý spěch hodnotil atmosféru v rodině v obou letech

minimální počet studentů. Což je na dnešní uspěchanou dobu překvapujícím zjištěním. Co se týká zájmu o problémy dětí, tam je poměrně vysoký nárůst z necelých 20 % v roce 2009 na 37,25 % v roce 2013. Zde můžeme vidět, že se nedílnou součástí hodnotové orientace rodiny stává i další hodnota, a to starostlivost.

Na základě dotazníku jsme tedy vyzorovali, že čím lepší a častější komunikace je v rodinách, tím lepší vztahy mezi jejich členy jsou. Naopak čím méně se v rodinách povídá a je tam stálý spěch, atmosféra a vztahy mezi členy jsou horší.

5. Na svých nejbližších si nejvíce vážím těchto vlastností:

2009	starostlivost		spolehlivost		tolerance		kamarádství	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1. ročník	3	3	6	0	2	5	8	1
2. ročník	1	2	3	2	2	1	1	4
3. ročník	0	5	4	6	3	9	0	5
4. ročník	7	8	3	1	4	6	2	6

V této otevřené otázce měli studenti uvést 1 - 3 hodnoty, kterých si nejvíce cení na svých blízkých. Autorka tuto otázku položila z toho důvodu, že z teoretického studia vyplývá, že člověk obdivuje takové hodnoty, které by sám chtěl mít. Proto by odpovědi na tuto otázku mohly být obrazem či metou, které mladí lidé budou chtít dosáhnout. Dále je důležité, jak jsme zmínili výše, aby mládež byla obkloповána vhodnými vzory. Z odpovědí na tuto otázku je patrné, že hodnoty jako tolerance, spolehlivost, upřímnost atd. mohou mladí lidé ve svém okolí často zaznamenat.

Jak v roce 2009 tak i v roce 2013 se nejčastěji objevovala odpověď, že si žáci na svých rodinných příslušnících a kamarádech nejvíce váží **starostlivosti, spolehlivosti, tolerance a kamarádství**. Protože ale tato otázka byla položena jako otevřená, mnozí odpovídali více možnostmi. Objevovaly se i vlastnosti jako **důvěra, ochota, humor, upřímnost, trpělivost nebo laskavost**.

V následných diskuzích autorka zjišťovala, zda byly tyto hodnoty studenty zaznamenány u kamarádů, rodičů nebo jiných dospělých. Studenti nejčastěji zmiňovali své rodiče, ale i prarodiče a v neposlední řadě i kamarády. Na přímý dotaz autorky, zda tyto

hodnoty pozorují i u učitelů, občas studenti dlouho přemýšleli, než nositele takových hodnot našli. Což si myslím, že by mělo nás učitele, přimět k zamyšlení.

6. Na mých nejbližších mi nejvíce vadí tyto vlastnosti:

2009	neupřímnost		nepochopení		spěch		tvrdohlavost	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1. ročník	3	0	6	4	1	1	2	3
2. ročník	1	2	1	1	1	0	2	2
3. ročník	2	4	3	7	2	8	0	6
4. ročník	2	2	4	2	3	4	7	5

I v případě vlastností, které mládeži **vadí** na jejich blízkých, jsme postupovali stejným způsobem jako u předešlé otázky, tzn., že předcházela diskuze, po které byly studenty vybrány výše uvedené vlastnosti. V diskuzi se ale objevovalo mnohem větší spektrum možností, než u předešlé otázky. Nejvíce studentů ale označilo, a to jak v roce 2009, tak v roce 2013, že jim nejvíce na jejich blízkých **vadí neupřímnost, nepochopení, spěch a tvrdohlavost**. Dále ale také uváděli **nezájem, nedůvěru, lakotu, lenost**.

V roce 2013 odpovědělo 12,19 % respondentům, že jim na jejich blízkých **nevadí nic**. Je zajímavé, že se zde hojně objevovala **uspěchanost**, což nebylo tak často uvedeno u otázky „Atmosféra rodiny“. Studenti mi v pozdějších rozhovorech vysvětlili, že to proto, že je často ve spěchu pouze jeden z rodičů, druhý pak udržuje dobrou atmosféru v rodině.

Autorka tuto otázku do dotazníku zařadila jako protipól hodnot, které jsou kladné a žádoucí. Myslím, že je důležité pojmenovat nejen hodnoty, které jsou chtěné a ceněné, ale i vlastnosti a jevy, které nejsou pozitivní, ale přesto jsou nedílnou součástí našich životů a naší společnosti.

7. Úkolem školy je:

2009	Jen vzdělávat		Vzděl.,vychov.		Vychovávat		Jiné	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1.ročník	8	2	10	7	1	0	0	0
2.ročník	2	2	5	7	0	0	0	0
3.ročník	1	4	11	21	0	0	0	0
4. ročník	3	4	13	17	0	0	0	0
%	22		77,11		0,8		0	

7. Úkolem školy je: 2013	
- Pouze vzdělávat:	 12 (22,64 %)
- Vzdělávat a vychovávat:	 36 (67,92 %)
- Vychovávat:	 0

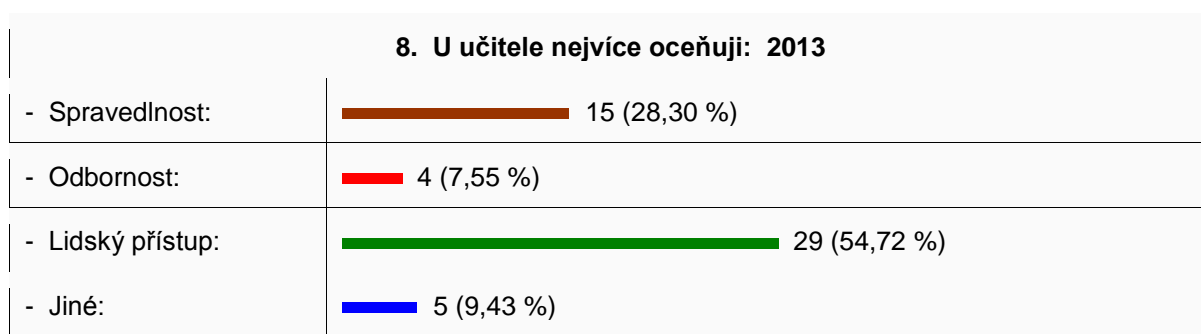
Při diskuzích o hodnotové orientaci mládeže se jako jedna z nejčastějších hodnot objevovalo vzdělání. Mít dobré vzdělání bylo i životním cílem některých studentů. Mnozí v úzké souvislosti se vzděláním však také zmiňovali výchovu. I autorka je toho názoru, že školní vzdělávání nelze oddělit od výchovy a že obě tyto aktivity jsou nedílnou součástí hodnotové orientace.

Z odpovědí ve výzkumu je zřejmé, že podobný názor jako autorka sdílí i mnozí studenti. Při konfrontaci odpovědí docházíme k závěru, že v roce 2009 uvedlo 77,11 % studentů, že škola má jak vzdělávat, tak vychovávat. V porovnání s tím v roce 2013 dochází k procentuálnímu snížení na hodnotu 67,92 %. Pokud vezmeme v potaz, že jak v roce 2009 tak v roce 2013 odpovědělo 22 % studentů, že škola má pouze vzdělávat, musíme konstatovat, že v roce 2013 na tuto otázku vůbec neodpovědělo 10 % studentů. Nabízí se úvaha, zda studenti začínají více zvažovat pozici školy při výchově a vzdělávání nebo naopak neumí tyto dvě hodnoty odlišit.

Při vyhodnocování dotazníků bylo zajímavým zjištěním, že studenti, kteří mají dle svých odpovědí v dotazníku harmonické rodinné zázemí, často uváděli, že úkolem školy je pouze vzdělávat. Naopak ti, kteří nemají dobré vztahy v rodině, odpovídali, že je důležitá i výchova. Z toho můžeme soudit, že hodnotová orientace těchto mladých lidí může být formována právě při výchovné práci ve škole.

8. U učitele nejvíce oceňují:

2009	Spravedlnost		Odbornost		Lidský přístup		Jiné	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1.ročník	2	3	8	2	9	4	0	0
2.ročník	1	3	2	2	4	4	0	0
3.ročník	2	4	3	8	7	12	0	1
4.ročník	4	4	5	9	7	9	0	1
%	19,49		33,05		47,45		1,69	

Vzhledem k tomu, že studenti tráví se svými učiteli velkou část svého času, učitelé mohou značně ovlivnit jejich hodnotovou orientaci. Učitel se může stát pro mladého člověka vzorem, stejně jako příkladem, který mládež nebude chtít následovat. Z důvodu zjištění, jestli a případně jak je ovlivňována hodnotová orientace mladých lidí učiteli, do výzkumu zařazena tato otázka.

V odpovědích se potvrdily názory studentů, které často slýchám během své učitelské praxe. Studenti preferují partnerský a lidský přístup učitelů. Dokonce mu dávají přednost před odborností či spravedlností. A to jak v roce 2009, kdy lidský přístup učitele ocenilo 47,45% studentů, tak i o čtyři roky později, kdy ještě vzrostl počet studentů na 54,72%. Při porovnávání jsme dále zjistili, že u posuzování spravedlnosti došlo během čtyřech let k poměrně vysokému nárůstu. V roce 2009 preferovalo spravedlnost u učitelů 19,49 % studentů, ale v roce 2013 to bylo již 28,30 % studentů.

Z toho je opět patrné, že výchovná část výuky na tomto stupni školského systému je neméně důležitá, nebo ještě důležitější, než je vzdělávací náplň. V rozhovorech se studenty často slýchávám, že právě rovné a lidské jednání u učitelů postrádají. Je zřejmé, že právě

proto se v dotaznících tento přístup tak preferuje. Naopak dle následných diskuzí se studenty se zdá, že odbornost u učitelů považují studenti za samozřejmost. Odráží se to i v hodnotách výzkumu, kdy můžeme pozorovat, jak razantně došlo po čtyřech letech ke snížení učitelovi odbornosti. Porovnejme to na hodnotách z dotazníků: v roce 2009 odbornost preferovalo 33,04 % studentů a v roce 2013 to už bylo pouze 7,55 % studentů.

K tomuto vývoji možná přispívá i snaha pedagogů o co nejlepší klima školy. V posledních letech bylo do programu školy zařazeno několik adaptačních programů a kurzů. Například adaptační kurz prvních ročníků, lyžařský kurz, vodácký kurz a další stmelující soutěže a akce.

9. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase:

2009	sport		přátelé		odpočinek		televize	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
1. ročník	9	2	8	6	1	0	1	1
2. ročník	3	2	4	5	0	0	0	2
3. ročník	6	7	4	11	1	4	1	3
4. ročník	4	5	3	12	3	3	1	1
%	32,2		44,91		10,16		8,47	

V otevřené otázce čím se studenti zabývají ve svém volném čase, se u některých činností naplnila očekávání podložená teoretickým studiem, u jiných zase byly odpovědi v dotazníku v rozporu s všeobecnými teoretickými studii. Velmi překvapivým zjištěním bylo, jak nízké procento studentů tráví svůj volný čas u televize. V roce 2009 hodnoty dosahovaly 8,47 % a o čtyři roky později došlo ještě k dalšímu výraznému snížení, kdy už se sledování televize jako volnočasová aktivita objevilo jen ojediněle (ve dvou případech).

Mládež v tomto průzkumu dává zřetelně přednost aktivnějšímu trávení času se svými přáteli a sportu. Přičemž mnohem více chlapců v prvních ročnících se raději věnuje sportu, zatímco dívky třetích a čtvrtých ročníků zase dávají přednost trávení času s přáteli. Dalším překvapivým zjištěním bylo to, že ve třetích a čtvrtých ročnících se sportu věnují spíše

dívky než chlapci. Odpočinku se věnují především studenti ve třetích a čtvrtých ročnících. To jsou poměrně povzbudivé výsledky. Další činnosti, které se ojediněle u studentů objevily, byly: práce (ve 3 případech), cestování, přednášky, nakupování. Četba knih se objevila pouze u pěti respondentů, což si myslím, že je ohledně formování hodnotové orientace mládeže naopak znepokojující výsledek.

V roce 2013 v této volné otázce studenti nejčastěji odpovídali, že chodí ven s přáteli (46 %, což jen nepatrně vzrostlo oproti 44,91% z roku 2009), sportují (ve 31 %, což je naopak mírné snížení v porovnání s 32,2% v roce 2009) nebo hrají na počítači. V konfrontaci s rokem 2009 došlo u počítačových her k největšímu nárůstu ze všech otázek. V roce 2009 se ve volném čase věnovalo počítačovým hrám 6,25 % studentů, zatímco v roce 2013 to bylo již 33 %.

Dalšími činnostmi je cestování, odpočinek – ležení, četba knih (6 respondentů). Nakupování se objevilo jen u třech respondentů a sledování televize dokonce jen u dvou z nich.

Výzkum ukázal, že respondenti preferují aktivní trávení volného času, před pasivními aktivitami. Stále častěji však respondenti tráví čas u počítačových her, což zřejmě nahrazuje pasivní sezení u televize.

10. Co bys nejraději dělal (a) ve volném čase, kdybys měl příležitost (čas, finance, informace...)?

Tato otázka byla položena jako volná otázka. V roce 2009 v 18 případech studenti tuto kolonku nevyplnili vůbec, v ostatních se neobjevovaly žádné neuskutečnitelné sny. U dívek byla nejčastěji zaznamenána odpověď „Nakupovala bych“ - ve 27 případech, u chlapců „Bavil bych se s přáteli“ - 31 případů. Dále se objevily případy „Dělal bych profesionálně sport, Psala bych knihy, Jen bych ležel (a), Koupil bych si ostrov a tam žil, Četla bych si, Hrál bych počítačové hry...”

Pouze v jednom případě se objevilo „Pomáhala bych dětem v Africe”. Z průzkumu je tedy patrné, že mládež je zaměřena především na plnění

přání, která se týkají pouze jí. Co se týká pomoci druhým, zlepšování okolí, „zachraňování“ světa to studenty Střední odborné školy neoslovilo. Hodnotová orientace mládeže se zatím ubírá pouze směrem ke svému „já“.

V roce 2013 více než 50 % respondentů odpovědělo, že by cestovali. Dalších pět respondentů by profesionálně sportovalo, několik z nich uvedlo, že by si užívali. Pouze dva uvedli, že neví. Zajímavé je, že žádný ze studentů neuvedl, že by nakupoval, jak tomu bylo o čtyři roky dříve. Bohužel se ale také neobjevila žádná aktivita, která by byla zaměřena na pomoc druhým (ať už v rodině nebo formou např. charity).

Z toho vyplývá, že mládež je i po čtyřech letech zaměřena pouze na uspokojování svých vlastních potřeb a nemá touhy či nutkání pomáhat druhým.

4. ZÁVĚR

V první části diplomové práce autorka shrnula nejdůležitější informace a znalosti získané četbou odborných knih na téma hodnotová orientace mládeže. Na základě teoretické analýzy dostupné literatury byl zhodnocen dosavadní stav výzkumu hodnotové orientace mládeže.

Všechny informace byly dány do souvislostí s praktickými zkušenostmi autorky při výuce na Střední škole veřejnoprávní Trivis, s.r.o., kde je autorka učitelkou. Velice často se stávalo, že při četbě odborné literatury si autorka uvědomovala, že právě tak to funguje, právě tak mládež reaguje, že stejným způsobem pracuje i ona sama. Mnoho činností a aktivit, které často zařazovala do výuky, se potvrdilo jako vhodných, a dalším, novým postupům, metodám a činnostem se naučila. Rozbor teoretických otázek i zkušenosti z vlastního výzkumu potvrdily, že problematika hodnot a hodnotových struktur je velmi závažnou otázkou.

Při první představě, že diplomová práce bude založena na výzkumu na střední škole, neměla autorka žádnou představu, jak by měl vypadat dotazník, který bude základem práce. Již během četby odborné literatury a v průběhu rozhovorů a diskuzí na dané téma se studenty, si autorka postupně dělala obrázek, jaké otázky by dotazník měl obsahovat. Autorka se zaměřila jen na úzkou část hodnotové orientace mládeže týkající se hodnot ovlivňujících jak rodinné tak především školní vztahy. Výsledky tohoto šetření chce autorka dále využít při práci učitelky pro zefektivnění školní výuky a zpříjemnění klimatu školy. Autorka se domnívá, že analýza aktuálního stavu hodnotové struktury studentů školy, kde pracuje, může výrazně pomoci při běžné výuce.

Za velice cenné autorka považuje zjištění současné situace v hodnotové orientaci mládeže v oblasti vzdělávání, kdy učitelé mohou dokonce působit na utlumení existujících pozitivně laděných hodnotových orientací vázaných na další vzdělávání.

Dotazník předložený studentům nedělalo většině z nich problém vyplnit. V následných rozhovorech se studenti rádi vraceli k některým otázkám a diskutovali o možných odpovědích či řešeních. Při těchto rozhovorech a při analýze otázek z dotazníku autorka dostala hned několik nápadů, jak zjištěné informace využít ve své pedagogické praxi.

Ve výzkumu se osvědčila kombinace technik založených na principu uzavřených odpovědí při využívání vzájemného srovnávání a konfrontování. Dále byly využity otevřené otázky doplněné o individuální rozhovory umožňující jednak zpětnou vazbu, ale současně i poskytující doplňující informace o vlivu hodnotové struktury na vlastní úsudek jednotlivých studentů.

Na základě rozboru výsledků výzkumu respondentů v roce 2009 a poté v roce 2013 autorka konstatovala následující zjištění:

- ve srovnání s výsledky získanými sondou v roce 2009 se u respondentů testovaných v roce 2013 objevují určité změny v hodnotové struktuře
- u studentů testovaných v roce 2013 se zvýšila hodnota potřeby úspěchu a budování kariéry
- v roce 2013 se u respondentů snížila potřeba hodnoty peněz
- zvýšená hodnota potřeby úspěchu a kariéry a snížená potřeba hodnoty peněz vytváří určitý rozpor v hodnotové struktuře (rozpor mezi zvýšenou ochotou pracovat a sníženým finančním), který může vést ke vzniku frustrace
- zvýšila se potřeba hodnoty tolerance, která je důležitá pro dobré mezilidské vztahy
- mírně se snížila potřeba hodnoty lásky v rodině, která je zřejmě nahrazena tolerancí
- v roce 2013 se snížila sycenost hodnoty součinnosti výchovného a vzdělávacího procesu ve škole ve prospěch samotného vzdělávacího procesu

- zmenšila se potřeba odbornosti učitele, která je důležitá pro dosažení kvalitního vzdělávacího procesu, což je v určitém rozporu se zvýšením důrazu na vzdělávání
- snížila se četnost sledování televize, jakožto pasivního média
- u nově testovaných studentů se zhoršil celkový prospěch
- razantně se zvýšila četnost hraní počítačových her ve volném čase, což může být příčinou zhoršeného školního prospěchu

Analýza výzkumu signalizuje, že hodnotová struktura v sobě odráží jen některé efekty současného života. Určité signály pozitivního dopadu procesu demokratizace naší společnosti je možné zaznamenat v oblasti interpersonálních hodnot, kde dochází k mírnému nárůstu potřeby sociální autonomie. Došlo k určitému posílení hodnot vztahujících se ke schopnosti empatie.

Výzkum zároveň ukazuje, že se u současných studentů objevuje značné zaměření na úspěch a kariéru, avšak při současném snížení úsilí úspěchu dosáhnout. Můžeme zde pozorovat výskyt potencionálního problému, který se může v nejbližší době objevit. Rozbor získaných údajů naznačuje, že mnoho současných studentů očekává ve spojení se svojí budoucností úspěch a ocenění. Je však nutné si v této souvislosti položit některé otázky:

- Je současná studentská populace dostatečně připravena aktivně a samostatně řešit svoji budoucnost?
- Jak budou reagovat mladí lidé na případnou situaci, že z důvodu nedostatku aktivity nedojde ke splnění jejich cílů?

Na základě získaných výsledků je možné konstatovat, že může dojít k negativnímu vlivu na psychiku jedince v případě dopadu rozporu jednotlivých hodnot.

Při hodnocení významu obsahu diplomové práce můžeme konstatovat, že na základě teoretické analýzy publikací došlo k pokusu o interpretaci názorů na problematiku hodnot a hodnotových struktur a možností jejího sledování.

Byl zrealizován pokus o zachycení podoby hodnotové orientace mládeže na Střední škole veřejnoprávní Trivis Vodňany. Byl pozorován dopad hodnotové struktury do jednání konkrétního jedince.

Výzkum spolu s teoretickým zpracováním dané problematiky by měl poskytnout údaje k další výchovně vzdělávací činnosti.

RESUME

Téma diplomové práce popisuje, že kriminalita a další sociálně patologické jevy se staly již dávno skutečnou hrozbou současné společnosti a ohrožují i klima na školách. V teoretické části je diplomová práce zaměřena na vysvětlení, jakým způsobem musí škola být schopna přijmout - za spolupráce rodiny - větší díl odpovědnosti za výchovu mladé generace. V praktické části je výzkum orientován zejména na zjištění, jaké hodnoty u mládeže přetrvávají a jaké se postupně vytrácejí. Dochází k porovnání vývoje hodnotové orientace mládeže v letech 2009 a 2013.

Cílem práce je snaha o vyhodnocení změn v hodnotách teenagerů na základě provedené literární rešerše a terénního výzkumu na střední škole. Prevence kriminality ve volném čase.

KLÍČOVÁ SLOVA

hodnoty mládeže

výchova

morálka

vztahy

RESUME

This diploma Thesis describes that criminality and other social pathological phenomenon become the real threat of nowadays society and they threatens school climate. The theoretical part of the Diploma Thesis is focused on explanation of the way how the school must be able to accept bigger responsibility of young generation upbringing. There is a comparison of evolution of moral standars in a practical part of this Diploma Thesis.

The aim of the Diploma Thesis is an evaluation of changes in teenagers' value orientation based on the literature review and field research.
Criminality prevention during free time.

KEY WORDS

Value orientation of teenagers

Upbringing

Morals

Relationships

5. SEZNAM LITERATURY

- Aler, F. The Value Concept in Sociology. American Journal of Sociaty, 1956
- Allport G. W. Attitudes in the history of social psychology. Middlesex 1966
- Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.
- Blížkovský, B. Vzdělanost versus nevdělanost. Pedagogická orientace 1, 1999
- Břicháček, V.: Hodnoty a každodenní život, Souvislosti 1996
- Čačka, O. Psychologie. Brno 1997
- Čáp, J. Rozvíjení osobnosti a způsobu výchovy. Praha: ISV, 1996.
- Eyrovi L. a R. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál 2008
- Graumann, O. F. Dynik von Interessen, Wertungen und Einstellungen, Gottingen 1962
- Grác J. Pohľady do psychologie hodnotovej orientácie mládeže. Bratislava 1979
- Hayesová N. Základy sociální psychologie. Praha 1998
- Helus, Z. Psychologické problémy socializace a osobnosti. Praha 1976
- Hofbauer, B. Kapitoly z pedagogiky volného času. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010
- Hofbauer, B. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004, 176 stran
- Homola M.: Motivace lidského chování, Praha 1972
- Horák, J. Kapitoly z teorie výchovy, 1. díl. Liberec: TU Liberec, 1996
- Horák, J. Kapitoly z teorie výchovy, 2. díl. Liberec: TU Liberec, 1997
- Horák, J. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec: TU Liberec, 1997
- Horák, J., Josífková, J., Štěpanovič, M. Výchovné problémy současné školy. Liberec: TU Liberec, 2001
- Kluckhohnm C. Values and Valeu Orientations in the Theory of Action: An exploratation in definition and classification. New York 1951
- Kučerová, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov 1998
- Lakatoš, M. Úvahy o hodnotách demokracie. Praha 1968
- Lefebvre B., Lemieux A. Les valeurs des formateurs de Maitres des universalites francophones du Quebeck. Montreal 1986
- Matějček, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2000
- Matusiewicz C. Psychologia wartošci. Warszawa 1975
- Meily R. Lehrbuch der psychologischen Diagnostik. Bern, Stuttgart 1961
- Melgosa, J. Posse, P.: Umění výchovy dítěte. Praha, 2003
- Murphyová - Wattová, M., Stamerová - Branková, P. Připravte své dítě do života. Praha 2007
- Nakonečný, M. Psychologie osobnosti. Praha 1995
- Newcomb T. M. Social psychology. New York 1956
- Ottova všeobecná encyklopedie, 2003
- Palouš, R. Čas výchovy. Řím
- Pávková, J. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002
- Pávková, J. Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času
- Pelcová, N. Hodnoty a vzdělání. Praha: Pedagogická fakulta, 1997

- Pelcová, N. Vzorce lidství. Praha: IVS, 2001
- Petrovský A. Psychologičeskaja teorija kollektiva. Moskva 1979
- Pike G., Selby D. Cvičení a hry pro globální výchovu. Portál, 2000.
- Průcha J., Walterová E., Mareš J. Pedagogický slovník. Praha 1998
- Prunner, P. Výzkum hodnot. Plzeň: Euroverlag, 2002.
- Rogers, C. Způsob bytí. Praha: Portál 1998
- Rokeach M. The nature of human values. New York 1973
- Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Pedagogická fakulta UK Praha, 1997
- Říčan P. Psychologie osobnosti. Praha 1972
- Sak, P. Saková, K. Mládež na křižovatce. Svoboda Servis: Praha 2004
- Thomas, W. I., Znaniecki E. The Polish peasant in Europe and America. Boston 1918
- Tugarinov, V. P. O cennost'jach žizni i kultury. Leningrad 1960
- Vacek, P. Rozvoj morálního vědomí žáků. Praha: Portál 2008
- Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1999. str. 184
- Városová, M. Úvod do axiologie. Bratislava 1969
- Velehradský a kol. Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka. Praha 1978
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Věstník, ročník LXV, Praha leden 2009

6. SEZNAM PŘÍLOH

- 6.1 Příloha č. 1 - Kdo jsem
- 6.2 Příloha č. 2 - Deklarace pohodové třídy
- 6.3 Příloha č. 3 - Dotazník

PŘÍLOHA Č. 1 Téma: KDO

JSEM?

Cíl hodiny: Rozvíjet u žáků vědomí sebe sama, zkoumání vlastní osobnosti a rozvoj sebevědomí **Třída:** 1. ročník

Pomůcky: Pracovní listy ke hře Co o sobě nevím

Obsah hodiny: Evokace:

1. (10 min.) Ledolamka **Bombardování chválou**. Žáci se rozdělí na skupiny po pěti nebo šesti. Vždy jeden člen skupiny si sedne před ostatní a ti ho „bombardují“ výčtem pozitivních vlastností a předností, které na něm oceňují. Členové skupiny se střídají v roli zapisovatele a pečlivě zapisují vše, co bylo řečeno. Po skončení bombardování záznam předají „bombardované“ osobě. Podmínkou je říkat pouze pozitivní vlastnosti. Jakmile projdou „bombardováním“ všichni žáci, skupina dostane za úkol pojmenovat různé kategorie a typy předností, které se objevily. Mluvčí pak celé třídě sdělí, co skupina zjistila.

Uvědomění významu:

2. (5 min.) Otázka: „**Proč je pro správnou volbu povolání důležité poznat sebe sama?**“ Žáci na základě poznatků z minulé hodiny a svých zkušeností formou brainstormingu sdělují své myšlenky. Já je zapisuji na tabuli. Např. zjištěním schopností, ale i slabých stránek víme, na čem jsme — správná volba, zručnost je slabá stránka — vím jakému povolání se vyhnout...

3. (20 min.) Co všechno o sobě nevím? Co si o mně myslí ostatní? Hra **Co o sobě nevím**.

Každý si vezme papír, **podepíše** ho a pošle svému sousedovi po levé ruce (nikdo nesmí mít svůj vlastní). Položím první otázku: *Jaká je má oblíbená barva?* Každý odpoví tak, jak by odpověděl člověk, jehož podepsaný papír má právě u sebe. Když všichni dopíší, papíry se pošlou o jedno místo dál a já položím další otázku: *Co nejraději dělám ve svém volném čase?* Po zodpovězení se papír opět posouvá stejným směrem. A tak to po každé otázce pokračuje, dokud ke všem opět nepřiputuje jejich vlastní podepsaný papír. Musí být tolik otázek, kolik je hráčů. Až si všichni najdou své papíry, mnoho zajímavého se o sobě dovědí. Pak každý analyzuje, co nového se o sobě dověděl. Někteří (dobrovolně) mohou **nové poznatky o sobě** sdělit ostatním. **Další otázky:** *Co mě nejčastěji rozčílí?*

Jaké je mé oblíbené jídlo?

Jak bych chtěl prožít ideální prázdniny?

Jsem raději sám nebo ve společnosti? V jak velké?

Mohl bych být ředitelem naší školy? Proč ano/ ne?

Jsem věrný?

Chtěl bych mít vlastní televizní show?

Co je mé vysněné povolání?

Jsem rád středem pozornosti?

Chci, aby bylo po mém, nebo se raději podřídím ostatním?

Pomáhám rád ostatním?

Chovám se přirozeně nebo si občas na něco hraji? Mám rád zvířata?

Co bych udělal s milionem korun, kdybych ho vyhrál? Zajímám se o módu?

*Jaká je má oblíbená hudební skupina, zpěvák?
Vyznávám nějaký styl? (hip hop, punk, emo...)
Je ve třídě někdo, koho nemám rád?
Který předmět mám nejraději?
Jaký sport mě baví? Baví mě vůbec nějaký?
Jaké roční období mám nejraději?
Byl bych dobrým politikem? Proč ano/ne?
Chtěl bych bydlet na vesnici nebo ve městě?
Co dělám, když se někdo baví na můj účet?*

1. (5 min.) „Nyní se zamyslete nad každou řádkou. Někdo to o vás říká, říkáte si to i vy sami? Je mnoho lidí, kteří na vás oceňují úplně jiné věci než vaši spolužáci. A naopak to, čeho vy si ceníte, si možná ostatní nepovažují. Na základě tohoto zjištění si znovu projděte svoje kvality a zamyslete se, zda na sobě něco chcete změnit nebo zda důvěřujete svým schopnostem a možnostem. Protože **bez zdravé sebe představy nemůže na sobě nikdo dál pracovat.**“

Domácí úkol: Odpovězte na otázky: 1. Jaké vlastnosti bych chtěl/a získat? 2. Co bych na sobě chtěl/a změnit? 3. V čem se chci zdokonalit? 4. S čím jsem nespokojen/a? 5. Čeho si na sobě cením? — U všech odpovědí rozepište i **jak** na tom budete pracovat a **kdy** toho chcete dosáhnout.

Zdroje: Pike G., Selby D.: *Cvičení a hry pro globální výchovu, Portál, 2000*
(*Bombardování chválou*)

Rheinwaldová E.: *Jak dosáhnout úspěchu v profesním i soukromém životě, Ikar, 1997-* (kapitola *Jak si vylepšit a rozvinout přirozené vlastnosti*)

www.hranostaj.cz (hra *Co o sobě nevím*)

PŘÍLOHA Č. 2

Téma: DEKLARACE POHODOVÉ TŘÍDY

Účel: Posílit osobní a kolektivní odpovědnost žáků za příjemnou atmosféru ve třídě a škole.

Věk: 16 - 17 let

Doba trvání: Úvodní cvičení 45 minut, později několik kratších bloků

Potřeby: Balicí papír, fixy, karty ze čtvrtky, papír a tužka pro každou skupinu.

Postup: Nejdříve provedeme úvodní diskusi na téma „pohodová třída“. Pohodová třída, škola je taková, kde se všichni žáci cítí dobře, rádi tam chodí, kde mohou svobodně vyjádřit své názory, ale také akceptují názory druhých. Pohoda by měla být šířena jak při vyučování, tak o přestávkách, ale i při mimoškolní činnosti. Diskuse by měla rozebrat otázky typu: Co si pod pojmem pohoda představit? Je důležité, aby na vytvoření pohodové třídy spolupracovali studenti i učitelé (kdo ještě)? Jak docílit pohody?

Malé skupiny dostanou karty ze čtvrtky a vytvoří z nich „karty očekávání“, tzn., že na ně žáci vypíší, co očekávají od pohodové třídy a také od sebe. Žáci mohou používat jak pozitivní formulace (očekávám kvalitní přátelství, chci zde mít hezké a kulturní prostředí odpovídající mému věku, chci se zde cítit jako doma.), tak i negativní formulace (nechci, aby se kolem koše povalovaly plastové lahve, nechci, aby byli pomlouváni spolužáci, kteří u toho zrovna nejsou, nechci, aby byl rušen výklad p. učitelky.). Žáci ve skupinkách vymýšlejí nejen kolektivní závazky, ale i individuální (což je složitější). Žáci se budou snažit i o konkrétní pojmenování problému (nebát se jít do podstaty problému). Závazky by měly začínat slovy: „Musím.“

Skupiny pak postupně přečtou všechny své karty očekávání a závazky, které se k nim vážou. Když skupiny posoudí všechny přečtené karty, následuje diskuse. Jejím cílem je dohodnout se na souboru očekávání a závazků platných pro celou třídu.

Výroky, na kterých se shodla celá třída, zapíšeme na velký kus balicího papíru a ten pak vyvěsíme na nástěnku ve třídě. Žáci požádají i ostatní vyučující, aby si „Deklaraci pohodové třídy“ přečetli a vyjádřili se k ní, případně ji společně upraví.

K projektu se budou žáci i učitelé vracet a posuzovat, jak žáci i učitelé "Deklaraci pohodové třídy" plní a zda zvolená očekávání a závazky odpovídají tomuto projektu. Také čas od času posoudí, zda je nutné „Deklaraci pohodové třídy“ doplnit či pozměnit.

Použití: Cvičení pomáhá žákům ucelit představu o pojmu pohoda, radost. Také se učí pojmenovat negativní jevy ve třídě a naopak představit si „ideální“ fungování třídy. To se děje prostřednictvím zkoumání všech rušivých, ale i pozitivních aspektů ve třídě. Cvičení také seznamuje žáky s klíčovou myšlenkou vztahu mezi očekáváním a zodpovědností (jak osobní, tak kolektivní).

D O T A Z N Í K
určený studentům střední školy

Vážení studenti,
předkládaný dotazník slouží vědeckým účelům a je anonymní. Jeho cílem je analýza postojů a hodnot mládeže, nikoli však jednotlivců. Proto získané údaje nebudou v žádném případě použity proti tomu, kdo je poskytl. Odpovídejte proto naprosto pravdivě a otevřeně. Prosím Vás o zodpovědné vyplnění.

V otázkách, kde jsou dané možnosti, zakroužkujte vždy číslo odpovědi, kterou si zvolíte. V otázkách, kde není uvedena žádná možnost, napište stručnou a výstižnou odpověď. Za vyplnění děkuji.

I. Já a moje rodina

1. V pololetí letošního školního roku jsem měla (a):
1. Vyznamenání
 2. Několik dvojek, či trojek
 3. Čtyřku
 4. Několik čtyřek, či pětku (y)

2. Uveď, co je tvým životním cílem, čeho bys chtěl v životě dosáhnout.

.....
.....

3. V naší rodině si často společně povídáme:
1. Ano - velice často
 2. Ano - občas
 3. Jen při řešení problémů
 4. Málo kdy

4. Atmosféru v naší rodině bych popsal (a) jako:
1. Láska
 2. Tolerance
 3. Zájem o mé problémy
 4. Nezájem
 5. Stál ý spěch
 6. Sobectví
 7. Fyzické násilí
 8. Jiné:

5. Na svých nejbližších si nejvíce vážím těchto vlastností:

1.
2.
3.

6. Na mých nejbližších mi nejvíce vadí tyto vlastnosti:

1.
2.
3.

II. Já a můj vztah ke škole

7. Úkolem školy je:

1. Pouze vzdělávat
2. Vzdělávat a vychovávat
3. Vychovávat
4. Jiné

8. U učitele nejvíce oceňuji:

1. Spravedlnost
2. Odbornost
3. Lidský přístup
4. Jiné

III. Kriminalita mládeže

9. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

1.
2.
3.

10. Co bys nejraději dělal (a) ve volném čase, kdybys měl (a) příležitost (čas, finance, informace...)?

.....